

AKADEMİ MECMÛASI

Ekrem Hakkı Ayverdi

Sâmiha Ayverdi

Nihad Sâmi Banarlı

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

M. Uğur Derman

Cemil Meriç

Mustafa Tahralı

Fevziye Abdullah Tansel

Fâruk K. Timurtaş

Necâti Yazgan

Turan Yazgan

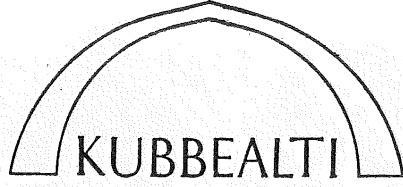
Kitaplar

Münir Atalar

Yıl : 5

Ocak 1976

Sayı : 1

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 5

Ocak 1976

Sayı : 1

Mecmûamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdare Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiatı 10 T.L., yıllık abone bedeli 40 T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir: Her sayının ücreti, Avrupa için 350 krş. Amerika için 10 lira 25 krş. tur. (Abonelerin, değışen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No. 81 İstanbul; P.K. 107 —
Beyazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer: BAHA MATBAASI

İNCİ AYAN BİROL
(Kompozisyon)

İÇİNDEKİLER

	Sahîfe
Tahtından İnen Güzel	İlhan Ayverdi 5
Aynalar	Sâmiha Ayverdi 7
İsimsiz Kıt'alar	F. Nâfiz Çamlıbel 13
Yahyâ Kemâl'le Konuşmalar	Nihad Sâmi Banarlı 14
Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü	Prof. Dr. F. K. Timurtaş 16
Düşmeyen Kale	Cemil Meriç 20
Ufuklar	Necati Yazgan 33
Mehmed Âkif'den Mektuplar	M. Uğur Derman 34
Notlar ve Tenkidler	Fevziye Abdullah Tansel 43
Gazel	Mustafa Tahralı 53
Köstendil	Ekrem Hakkı Ayverdi 54
Sosyal - Güvenlik	Doç. Dr. Turan Yazgan 64
Kubbealtı Akademik Seminerleri Ocak 1976 Programı	72
Kitaplar	Münir Atalar 73

SON ŞİİRİ

SONA DOĞRU

Bilsin cihan ki ben bu cihânın nesindeyim:
Bir ölkünün mehâbetinin zirvesindeyim.

Dünyâ denen mezellele dalsın her isteyen:
Ben ırkımın şeref taşan efsânesindeyim.

Herkes bir özleyişle yaşar... Ben de öylece
Altaylar'ın ve Tanrıdağ'ın çevresindeyim.

Merdânelikle şöyle bakıp ayrılıklara
Son menzilin hüznü dolu kâşânesindeyim.

Artık vedâ zamânına pek fazla kalmadı;
Yorgun ve kimsesiz ölümün bahçesindeyim...

Nihâl Atsız

TAHTINDAN İNEN GÜZEL

İlhan AYVERDİ

İnsan yaratıldığından beri ihtiyârî olarak güzelin, yaratılışı ve bekâsı icâbı da faydalının peşindedir. Asırlardır rûhu ve mânâsı onu güzele, güçlükleri yenerek hayâtı kolay yaşanılır hâle getirme gayreti ise faydalıya itmektedir. Beşeriye-
tin saâdeti bunların muvâzenesindedir. Ne çâre ki faydalının peşinden koşuş, son asırlarda hızını arttıra arttıra bugün başdöndürücü bir sür'at koşusu hâlini almış ve dünyâyı madde-
den ibâret gören ideolojilerin hareket noktası hâline gelmiştir.

Faydalının zaferi, güzeli tahtından indirmiş, faydasızlığı telkin edilerek fuzûlî sayılmasına sebep olmuştur.

Karnı aç olan elbette önce meyvalı ağaca, sonra güle, süm-
büle uzanır; lâkin dünya bugün doymak bilmeden madde pe-
şinde koşan, rûhunu doyuracak hârikulâde güzelliklere başını
gevirme lüzûmunu bile hissetmeyen ruhsuz mahlûklar gibidir.

«Asâletin kelimelerde bile düşmanı» olan zihniyet, güzel'i
afaroz etmiştir. Bunun için ucûbe gibi heykeller, tüyleri di-
ken diken eden sivri uçlu, temsil ettikleri fikirler kadar ba-
tıcı anıtlar, küfür kalabalığından ibâret seviyesiz romanlar,

şî'riyetten nasibi olmayan şiirler ortalığı kaplamıştır. Asırlara dayanacak büyük san'at eserlerinin yerini fener ışığı gibi çakıp çakıp sönen «Best seller» listeleri almaktadır.

Bunlar **güzel**'in insanı faydalıya iten asıl gâye olduğunu idraktan çok uzak olanların eserleridir. Halbuki ancak güzelle terbiye olan ruh, maddeden elde ettiği faydayı nerede kullanacağını bilebilir. Önlere serilen imkânları diğer insanların hayrına kullanabilenler, ancak fedâkârlığın, asâletin, yardımın, merhametin, bütün bu kabil meziyetlerin ve bizâtihi **güzel**'in zevkını tadanlardır.

Kılıç kahramanın elinde rahmete, câninin elinde vahşete vesiledir. San'atın gâyesi, insanları hayat karşısında birer kahraman hâline getirecek olan ruh terbiyesini vermek, asil ve güzeli işleyerek onları asil ve güzel hâle getirmek olmalıdır. Mârifet, asrımızda, hayat zâten kavga hâlinde yaşanırken insanı bu kavganın içine itip perişan etmek değil, kavga etmeyecek kadar olgunlaştırıp Yûnus diliyle: «**Ben gelmedim kavga için**» dedirtebilmektir.

Artık **güzel**'i, insanı hayvan derekesine indirip sürüler hâlinde görmek isteyenlerin elinden kurtarıp tahtına oturtmak gerektir.

A Y N A L A R

Sâmiha AYVERDİ

Kış ile bahar arasında köşekapmaca oynar gibi kâh çatışan, kâh gülümseyen bir nisan sabahı idi. Kızılıklar, erikler, kayısılar gülüp söylemeye bahâne arayan gamsız kızlar gibi, çoktan çiçek kaftanlarını giymişti. Yanıbaşlarında ise, ağırbaşlı, sıkı ağızlı, kolayına sır vermeyen kimseler misâli çınarlarla kestâneler hâlâ kış kıyâfetleri içinde mahzun, tereddüdlü ve kararsızdı.

Biz de onlardan pek farklı sayılmazdık. Dört arkadaş, senenin tek dinlenme gününü Eyüp'de geçirmeyi kararlara-
rak, âdetâ kış ile yazdan birini tercih etmek endişesi içindeymiş gibi bekleyen tabiâtin puslu şuûruna benzer sığ ve sathî bir idrâkle, bu ecdad miraslarının geçit resmi yapmakta olduğu köşeye sanki ilticâ etmiştik. Onun için de bu tek istirahat günümüzün ne evvelden tesbit edilmiş bir programı, ne de belirli bir hedefi vardı. Belki de bu yüzden etrâfımızı görmeyen gözlerle seyrediyor, duymayan kulaklarla dinliyor ve bir müzede gezer gibi dolaşıyorduk.

Esâsen idrâkin de bir kaderi, bir uyanış ve doğum ânı yok muydu? Önünden yüzlerce defâ geçmiş olduğumuz bir yıkık çeşme, bir sütun başlığı, bir âbide, sanki evvelce hiç görmemişiz, hiç tanımamışız gibi birden gözümüzde şahsiyet ve değer kazanırdı. Ama ona bu değeri, bu mânâyı kazandıran, bizim teveccühümüz ve uyanışımız değildi. Zirâ aslında o, ne idiyse gene o idi. Mevcud olanı gecikerek farkedenden bizdik. Böylece de, idrâkimizi karartan perde düşüp de evvelce görmemiş olduğumuzu da görür olunca, horluklara tahammülün mükâfâtını bulmuş, bu çilekeş, vekarlı, asil ve güngörmüşlere has bir temkinle: «Ben size demez miydim! Neden şimdiye

dek kıymetimi bilmediniz! Baktınız, görmediniz. Dinlediniz, duymadınız. Ne vardı, evet ne vardı bana böylesine dudak bükecek! İşte dönüp dolaşıp gerçek şahsiyetimde karar ettiniz.»

Tâarihle yekvücut olmuş san'atın dudağı, harap da olsa, perişan da olsa, güvenini kaybetmemişlerin rahatlığı ile, yarı ikaz, yarı sitem, yarı ızdırıp ile seslenir, söyler ama gene de duyacak olan duyar, nasipsize ise ne söz kâr eder, ne ses kulağına erişir. Bakar, görmez; dinler, duymaz; gider, gelir; gelip geçer.

Mâdemki Eyüp Sultan'a gitmek husûsunda müşterek bir kararımız olmuş ve bu karârı da gerçekleştirmiştik. Şu hâlde hiç değilse oturup başbaşa vereceğimiz yeri ayaküstü kararlarmamız lâzımdı.

Bu tek gün, bir işi, bir vazifeyi, bir mecbûriyeti, bir kayıt ve şartı içine kabul etmeyen belki de yılın tek günüydü. Onun için de gezip dolaşacağımız, oturup dinleneceğimiz yerleri bile kararlaştırmadan dalgaların keyfine kalmış başıboş tekneler gibi Eyüp sokakları ayaklarımızın altında bir zaman daha kayıp geçti.

O Eyüp sokakları ki, üstlerinden ölü geçmiş, diri geçmiş; han geçmiş, hâkan geçmiş; yar geçmiş ağyar geçmiş; safâlı geçmiş cefâlı geçmiş... Ağzı duâlı, gönlü cilâlı, dertli, devâlî, garip, sevdâlı, zengin, fakir, gülen, söyleyen, sevinen, yerinen, yalvarıp yakaran, her boydan, her soydan, deliden, veliden kimler gelmiş, kimler geçmiş, kimler konmuş, kimler göçmüştü.

Gufran dileyen, rahmet bekleyen, sevap işleyen, cennet gözleyen nice insan, buradan gelip geçmiş değil miydi? Niyâz ile münâcaatın el ele verdiği, sel gibi akıp, yel gibi geçtiği yer de gene bu sokaklardan gayrı neresi olabilirdi? Ama onlardan bir iz, bir çizgi, bir eser bulmak ne kadar da güçtü. Zâten geçmişe mâl olan gerçekleri, hayâl ve hâtıralar hâfızasının kuytuluklarından çekip çıkarmak ve onları yeniden, bir vakitler yaşamış oldukları hakikatler tahtına oturtmak ne zaman mümkün olabilirdi?

Bunların, değil asırların gerisinde kalmış olanlarını ya-

kalamak, çocukluğumuza ve gençliğimize dahî; bir varmış, bir yokmuş demekten başka ne yapabiliyorduk?

* * *

Bu güngörmüş kibar düşkünün semtin çarşı ve pazarlarında, kenar ve köşelerinde âvâreliğin tadını çıkara çıkara kâh gülüp söyleyerek, kâh düşünüp durularak gezip dolaştıktan sonra, şöyle bir eyyam oturup dinlenmek ihtiyâcı, bizi çarşının orta yerine kadar getirdi ve:

— Büyürün beyim... derken gülümseyen yüzü, ökse gibi müşteriyi yakalayan bir ihtiyarcığın kebabçı dükkânına girdik.

Ne o bizi tanıyordu, ne de biz onu. Ama bu her çizgisi te-bessümle parlayan kocamış çehrenin, nice zamandır vatan toprakları olmaktan çıkmış Rumeli'den sürülüp savrularak buralara düşmüş garipler kâfilesinden olduğu belliydi.

Belki de Balkan Harbi denen o kan ve kıtâl mahşerinden arta kalmış bir yiğit idi de, vuruşa döğüşe ana yurda sığınmış, nihâyet çoluğunun çocuğunun nafakası uğruna şu virâne misâli dükkâncığı ekmek kapısı yaparak, geçen yıllar içinde gençliğini yele verip, bu semtin eskilerinden olmuştu.

İhtiyar kebabçı, nedense bizi aşağıda oturtmayı uygun bulmamış olacak ki o tatlı Rumeli ağızıyla yukarıya buyur etti. Merdivenler, yarasına basılan bir hasta gibi türlü seslerle inin inin inleyen bu çürük, çarpık ve can çekişen merdivenler, sanki dertleşmek için hâlâdaş arayan bir eski dostmuşçasına ses veriyordu.

Yukarı kata çıktık. Döşeme tahtalarının küp sırtı gibi iki başı çökmüş, orta kısmı ise yuvarlanıp kamburlaşmıştı.

Ayağında, henüz köyünün tozları bulunan saf bir delikanlı, pencere önündeki masalardan birini silerek bizi etrafına yerleştirdi.

Aklı da gönlü de gençliğinde ve yaşadığı şâşaalı günlerde kalan bir ihtiyar misâli, bu köhne salaşın içi, senelerin belki de asırların tahribâtını gözlerden saklamak istercesine, acınacak bir gayretle ne de süslenmişti. Duvarlarındaki yamalar ve renk renk boyalarla âdetâ gülünç bir zillate râzı olmuş gibiydi.

Bak, diyordu bak... Çıtalarım, pervazlarım şu kırmızıyı sürenlere, çatlaklarımı, yıkıklarımı kireçlerle düzgünle-yenlere göz yummakla ne kazandım sanki?

Hele dökük, kopuk duvarlarım neden bu çivileri vurdular? Şu her biri birbirinden bayağı basma levhaları takmak için mi? Koca İstanbul şehrinde süs diye, san'at diye kala kala bunlar mı kaldı? Eski devirler, eski zaman insanları olsaydı şu ihtiyar hâlimde beni bu kadar bayağı ziynetlerle büsbütün küçültür, zevk yoksulu ederler miydi?

Ya şu dört duvarım zarâfet olsun, zevk olsun diye takılan aynalara da ne demeli? Ama yaldızlı çerçeveleri yer yer kopup kırılmış bu aynalarla nedense aram açık değil... Gelen bakıyor, geçen bakıyor. Herkes onda bir boy kendini görmek istiyor ve görüyor.

Aynada kendini görmek ne de kolay. Bir de insanoğluna içini, o bir türlü görmek istemediği ve göremediği içini de gösterecek bir ayna olsa... Galiba ona da gönül aynası, basiret aynası diyorlar. Ama o çerçevelere geçirilmiyor, duvarlara asılmıyor.

Gene diyorlar ki: Âdemoğlu kendi içini görmek için, bu gönül aynasını cilâlamak gerek...

İhtiyar kebabçının dükkânındaki aynalar birer gönül aynası değil ama, uyuklayan duygu ve düşüncelerimizi dürtüp uyandıracak kadar sihirli ve tesirli...

Mâzinin binbir hâtırasından arta kalmış bu aynaların her biri, kimbilir hangi evlerden, hangi konaklardan, hangi köşkerlerden belki de saraylardan çıkmıştı? Mezatlar; müzâyedeler, terekeler görmüş olan bu aynalar, kimbilir hangi konsolların, hangi dolapların üstünde durmuş, hangi evlerin kızları, gelinleri, gelenleri, gidenleri onların karşısında yaşamklarını çözmüş, hotozlarını kurmuş, çarşaflarını giymiş, saçlarını taramış, giyinip kuşanmıştı?

Gene bu aynalarda sevgilisine ulaşmak telâşıyla kimbilir nice külhânî bıyık burmuş, nice âşık kavuğuna biçim vermiş, ya da fesinin yanlarından taşan saçlarını parmak uçlarıyla

geri geri iterken, kendi kendine gülümseyip, heyecanla yollara revan olmuştu?

Kimbilir bütün bu aynalarda nice yeşil gözler, elâ gözler, kara gözler bir durgun göle bakar gibi kendilerini seyretmiş, kendilerine hayran olmuş, ümitleri çiçeklenmiş, hevesleri tâzelenmişti.

İşte dükkânın şu loş köşesine hiç de yeri ve lüzûmu olmadığı hâlde bir boy aynası yerleştirilmişti. Biz ona bakacağımız yerde, o bizi hüznle seyrediyordu.

Boy aynaları... İçine sülün gibi endamların aksetmiş olduğu bu aynaların dilsiz dili, sırasında kelimelerle, cümlelerle ifade olunmayan sözlerden daha ifâdeli, daha canlıydı.

Acaba bütün bu aynaların bizdekilerle bir akrabâlığı, bir dostluğu ve âşinâlığı var mıydı?

Muhakkak ki vardı. Huyu huyuna, inancı inancına, mizâcî mizâcına denk düşen her mahlûkun, hattâ her cismin, mânâ katında gizli veyâ âşikâr bir benzerliği, bir münâsebeti, bir akrabâlığı nasıl olmazdı? Müsterek kıblesi olan her insan arasında mânâ iştirâki bulunduğu gibi... İman, Şark'ta olsun Garp'ta olsun Türk'te, Arap'ta, Çerkes'de, Boşnak'ta, Hintli'de Çinli'de olsun, birbirinin benzeri hattâ eşi değil miydi?

Ayna denen gammaz cisim, kendisine bakan her yüzü, hırsızlayıp çalar, güzellikleriyle, kusurlarıyla, ona: İşte sen busun! derken hiç mi hiç yalan söylemezdi.

Söylemezdi. Ama bir yandan da Edirne'li Neşâtî ne diyordu:

**Ettik o kadar ref-i taayyün ki Neşâtî
Âyine-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız.**

Lâkin, sûreti, şekli hattâ gölgesi bile ayna üstüne düşmeyecek kadar cisimden soyunmuş, varlıktan geçmiş, o dünyâların direği insan neredeydi?

Acaba şâir, bu hayâl varlığı, bu varlık gösteren yokluğu anlatırken kimi kastediyor, kimi imâ ediyordu? İşâret ettiği kimdi? Hangi beşerî kayıtlardan geçmiş, hangi dünyâ yükünden silkinip şeffaflıktan da öteye atlamış, varlık içinde yokluğa ermiş insandan söz etmekte idi.

Ne olur, ah ne olur parlak aynalarda bile görünmez olmuş o ulular ulusunu bir görseydik.

Zâten dünyânın çektiği çile, katlandığı elem ve ızdırıp, hep onu göremediğinden, bulamadığından, yolunu yoluna düşüremediğinden değil miydi?

* * *

Hâlâ, duvarları irili, ufaklı aynalarla süslü dükkândayız. Acaba, şu yarı salaş binâyâ düşmeden evvel, bu aynalara gözleri değenler arasında benim dünyâ güzeli anam da var mıydı, diye düşünüyorum.

Çok uzak bir ihtimâl. Ama, onun güzel gözleri bunlara değilse bile benzerlerine nasıl bakmamış, ihtişamlı ve saltanatlı hayâlini onlarda nasıl seyretmemiş olabilirdi?

Güzellerle arası dâimâ hoş olan aynalar, muhakkak ki anam için de zevkli bir temâşâ mahalli olmuştu. Ne ki bu müstesnâ kadın, şu gökkubbe altında beğenip meylettiği dünyâ nimet ve zevklerine aşırı gönül bağlayanlar ve değerlerinden fazla kıymet biçenler kâfilesinden değildi.

Anamın, güzelliğini bilmemesi imkânsızdı. Ama bu güzellik aslâ onun gurûru, ıftihârı, zenginliği ve sermâyesi olmamıştı. Zirâ «ref-i taayyün etmiş olduğu için mücellâ aynalarda bile görünmez olan» bir ulular ulusunun gölgesine sığınmış, o devletlinin devletini geçici saltanatlara değişmemiş bahtiyârlardanı. Onun için de: Sen güzeller ser-efrâzısın... Tek değilsen de, eşin emsâlin zor bulunur! diyen aynalara itibar etmemiş, kendi gönlü aynasını cilâlamaya, o ulular ulusunu bu aynanın içinde görmeğe bir ömür harcamış, tükettiği bu canın diyeti olarak da bekâ bulmuş, ölmezlerden olmuştu.

İsimsiz Kıt'alar

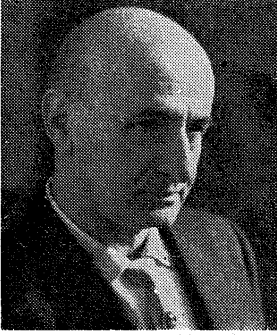
Beni dîvâne eder görmemek aylarca seni;
Gördüğüm gün de yeter ömrüme bir sekte-i kalp:
Hasretin derdine derman ararım hasretten;
Komadın bende esenlikten eser ah... alp!

Bir günün hasreti bir ömre bedel, vuslatı da;
Neyimiz var iki günlük bir ömürden başka?
Ebedî aşka müebbed bir ömürdür yaraşan:
Bir ilâh ömrü gerektir bir ilâhî aşka!¹

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

1 Bu kıt'anın değişik bir söylenişi, mecmûamızın 1973 Nisan sayısında neşredilmiştir.

NİHAD SÂMÎ BANARLI'NIN KALEMİNDEN YAHYÂ KEMÂL'LE KONUŞMALAR

Filibe Köprüsü ve Millet Duygusu

30 Haziran 1949

1921'de **Filibe**'de idim. Anadolu henüz işgal altındaydı. İçim hicranla doluydu. Ya Rabbi! Bu köprüden kimler geçmişti? Murad-ı evvel geçmişti. Murad-ı sâni on defa geçmişti. Kanûnî orduları, hep Fâtih orduları ve sayısız serdarlar geçmişti. Bu köprü hakikat-i hâlde bir hayaldi. Fakat hayal ne kadar güzel olursa olsun, böyle bir hakikat kadar güzel olmazdı.

Milliyet duygusu işte buydu. Milliyet duygusu bâzen bir köprüdür ve onun üzerinden geçen şerefli cedlerdir. Bâzen bir serhad türküsü ve onu söyleyen askerdir, genç kızlardır. Bâzen Bâkî'nin bir mısra'sı, bâzen İtrî'nin bir bestesidir. Nihâyet bir köprü üzerinden cedlerin geçişini görebilmektir.

İşte bu köprü öyleydi. Bu köprü bana hep zafer günlerimizi, o günlerin şevkini duyuruyordu. Bana kendimi tanıtan, bu duyguyu niçin hissettiğimi düşündükçe, içimdeki hicran hem artıyor, hem azalıyordu.

Bu konuşmalar, Nihad Sâmi'ye Yahyâ Kemâl mûcizesinin sırrını vermiştir:

«Türk Edebiyatı'nda Yahyâ Kemâl mûcizesinin diğer bir anahtarı da bence «Sevmek» kelimesidir.

Sevmek... fakat engin bir gönülle, bizim büyük ve asil milletimize âit bütün güzel şeyleri sevmek...

Türk târihini, Türk vatanını, Türk ahlâkını, Türk halkını, Türk dilini, Türk mûsikisini, Türk çocuklarını, Türk güzel-lerini velhâsıl dünyâ târihinde ve cihan coğrafyasında Türk'ün olan her güzel şeyi sevmek...

Milletimizin bir târih süresince yarattığı bütün şerefli hâdiseleri sevmek... Askerlerimizi, şehirlerimizi, zaferlerimizi, büyüklerimizi sevmek... Bunları din gibi, sevdâ gibi sevmek... Sonra bütün bu sevilen şeyleri bir yandan ileri bir şiir ve san'at anlayışıyla, öte yandan milli bir şiir ve san'at felsefesiyle birleştirerek yıllarca süren sabırlı bir çalışma sonunda milletçe sevilen şiirler hâline getirmek...¹»

1 Nihad Sâmi Banarlı, Yahyâ Kemâl'le Konuşmalar dosyası.

Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü

Prof. Dr. Fâruk K. TİMURTAŞ

GEÇTİĞİMİZ

Son yıllarda çok kullanılan, fakat dillerden düşmediği de-recede de yanlış olan bu kelime de «geçtiğimiz»dir. Geçtiği-miz hafta, geçtiğimiz ay, geçtiğimiz yıl v.s. deniyor. Geçtiği-mizin doğrusu «geçen»dir. Çünkü, geçmek fiilinin ifâde ettiği kavram zaman ile ilgilidir, zamâna âittir. Geçip giden zaman-dır; biz zamânı geçmeyiz, zamânı geçiririz. Haftayı geçtik; ayı, yılı geçtik diyemeyiz; haftayı, ayı, yılı geçirdik deriz.

«Geçen» kelimesi daha kısa heceli olduğu ve diller daha çok kısa kelimeyi tercih ettiği hâlde, ortaya «geçtiğimiz» gibi bir deyimın çıkması Batı dillerinden, Bilhassa fransızcada mevcut olan bir kullanılışın yanlış tercümesinden ileri gel-miştir. Fransızcada «passer» geçirmek, «se passer» geçmek de-mektir. Zaman bildiren kelimelerle «passer: geçirmek kulla-nılır. Bizim fransızcaı yarım, türkçeyi hiç bilmeyen son de-vir züppelerimiz bunu «geçmek» diye anlayıp tercüme etmiş-lerdir ve ortaya böylece «geçtiğimiz hafta» gibi hilkat garîbesi deyimler çıkmıştır. Gün, hafta, ay, yıl, sokak mıdır, tarla mı-dır ki üzerinden geçip gidiyoruz? Zaman geçilmez, geçirilir. Dilimizde «tatilinizi nasıl geçirdiniz?», «geceyi nasıl geçirdi-niz?», «ağustos ayını sıkıntıyla geçirdi.» gibi kullanılışlar var-dır. Geçen ay, geçen bayram, geçen gün, geçen yaz şeklinde deyimler mevcuttur. Türkçeyi iyi bilen, aklı başında hiç kim-se geçtiğimiz bayram, geçtiğimiz kış, geçtiğimiz hafta demez.

Geçen deyimi varken, «geçtiğimiz» demek türkçeye ihânet etmektir. Ya «geçen», veyâ «geçirdiğimiz» demek lâzımdır.

ÇEVRE

Şekil bakımından yanlış olan, eki isâbetli kullanılmayan bir kelime de «çevren» dir. Ufuk demek oluyormuş. Dilimizde isme getirilen «-n» eki, işlek olmayan bir ektir ve daha çok «ile» mânâsı verir. Çevre «muhit» demek olduğuna ve muhit ile ufuk arasında pek bir münâsebet bulunmadığına göre, çevren nasıl «ufuk» demek olur? Demek ki, çevren yalnız şekil bakımından değil, mânâ bakımından da yanlış bir kelime. Tam bir uydurma...

ONUR

Fransızca'dan alınan (o dildeki yazılışı honneur, okunuşu onör) onur kelimesi, «şeref»in yerine geçirilmek isteniyor. Hâlbuki halkımız onur'u «kibir, vekar, gurur» mânâsına kullanmakta. Onurlu adam, halk dilinde «vekarlı, kibirli adam» mânâsına gelir.

«Şeref»imizden memnûnuz. Ona dil uzatılması onuru muza dokunmaktadır. Çünkü biz izzetinefis sâhibi, haysiyetli, şerefine düşkün bir milletiz. Hem onurlu, hem şerefliyiz. Yalnız onurlu değiliz.

Şeref kelimesi devam etmeli, onur da halkın verdiği mânâ çerçevesinde kullanılmalıdır.

BEĞENİ

Son zamanlarda bâzı çevrelerin sık sık yer verdikleri uydurma kelimelerden biri de «beğeni» dir. Beğeni «zevk» yerine kullanılıyor. Kelime şekil bakımından yanlış değilse de, mânâ ve kavram bakımından uygun düşmemektedir. Çünkü zevk «beğenme» demek değildir. Zevk başka, beğenmek başkadır. Zevk'te «tad, lezzet, hoşluk, haz» mânâsı, beğenmek'te «iyi ve güzel bulma; iyi ve güzel olarak seçme, ayırma» mânâsı bulunmaktadır. Bunlar birbirinden tamâmiyle ayrı mef-

humlardır. Meselâ, bir kimse zevk sâhibi olmaz ama yine de pek çok şeyi beğenmeyebilir. Zevk ve beğenme mefhumlarını birbirinin aynı zannetmek büyük hatâdır.

Zevk kelimesi halkın bildiği, rahatlıkla kullandığı bir kelimedir. Onu dilden çıkarmak istemenin ne zevki olabilir? Sonra, kelime etrâfında birçok deyimler doğmuştur. Zevk'i atarsak «zevkini almak, zevkini çıkarmak, zevkine varmak, zevkini okşamak, zevkini düşünmek, zevk sâhibi, bu işin hiç zevki yok» gibi deyimler ne olacak? O zaman halk uydurmacıların yaptığı işle «zevklenmeyecek» mi? Zevk kelimesine dokunup işin zevkini kaçırmanın âlemi var mı? Türkçe zevki olan elbette böyle mânâsız bir işe girişmez.

ÖDÜN

Nasıl yapıldığı bilinmeyen, tam mânâsiyle uydurma kelimelerden biri de «ödün» dür. «Tâviz» yerine kullanılıyor. Ödün kelimesinin yapılış şeklini izah etmek mümkün değildir. Eski Türkçe devresinden gelen ve XI. asır metinlerinde de geçen bir «öd» kelimesi var ise de bu «zaman» mânâsına gelmektedir. Bundan türetilen «ödün» de «zamanla» mânâsını ifâde eder ki, bu «tâviz» ile aynı mânâyâ gelen bir kelime olmaz.

Ödemek fiilinden ise ödün kelimesi meydana getirilemez, olsa olsa «öden» teşkil edilebilir. Dilimizde ödümek diye de bir fiil bulunmadığına göre, ödün kelimesinin kökü ve eki belli olmayan bir kelime olduğu ortaya çıkar.

Tâviz'i beğenmiyorsak onun yerine «karşılık, yerine konan şey» diyebiliriz. Bunun için uydurmacılığa tâviz vermeğe lüzum yoktur sanıyorum.

YÖRESEL — YERSEL — YEREL

Dilimizde mevcut olmayan «-sel» ve «-el» ekiyle teşkil edilen yöresel, yersel ve yerel kelimeleri «mahallî» karşılığı kullanılıyor. Önceleri mahallî için yöresel uydurulmuştu. Son zamanlarda yerel ve yersel de denilerek durum büsbütün karışık ve mânâsız hâle getiriliyor. Yerel ve yersel'in «mevzii»

karşılığı kullanılması da yine uygun değildir. Bir kere türkçede böyle ekler yoktur, sonra mevzii «yaygın olmayan, yeri sınırlı» demektir. Mahallî'nin karşılığı ise yöresel değildir, «yerli» dir. Mahallî'yi istemiyorsak «yerli» yi kullanabiliriz.

Yöresel, yerel, yersel kelimeleri Türkiye'nin hiçbir yöresinde, hiçbir yerinde kullanılmamaktadır. İşin acâyip ve dikkat çekici tarafı, yerel ve yersel kelimelerinin Dil Kurumu'nun «Türkçe Sözlük» ünde de bulunmayışındır. Bir kısım yazarlar ve TRT uydurmacılıkta anlaşılan daha da ileriye gidiyorlar. Yerli, yâni bizden olmayan kelimeleri yaymağa, ortak dile sokmağa çalışıyorlar.

PARASAL

İşte uydurma «-sal» eki ile yapılmış acâyip bir kelime daha: parasal. Bu kelime de Dil Kurumu Sözlüğü'nde mevcut değil. Bir kısım siyâsîlerin ve türkçeden habersiz bâzı öğretim üyeleri ile TRT'nin ortaya attıkları bir ucûbe. Farsçe «pâre» kelimesinden gelen «para» türkçeleşmiştir ama, «parasal» türkçe değildir. Parasal yerine pekâlâ «parayla ilgili» denebilir. «Parasal sorun» parayla ilgili meseledir. Hattâ sıfat tamlaması yerine isim tamlaması kullanmak ve «para meselesi» demek daha uygun olur.

Parasını ay sonuna kadar yetiştiremeyen küçük memûrun, bursu yetmeyen üniversite öğrencisinin, kredi alamayan iş adamının, bütçe açığını kapatmağa para bulamayan hükûmetin «parasal sorunu» değil «para meselesi» vardır. Akli başında hiç kimse «parasal» dememektedir. Uydurmacılar, farsça asıldır diye bâri para kelimesini atıp «akçasal» deseler, kendi bakımlarından daha da iyi hareket etmiş olurlar.

Düşmeyen Kale

Cemil MERİÇ

Topyekûn bir taarruzdu bu: Haçın hilâle, genç bir medeniyetin ihtiyar bir medeniyete, kapitalizmin kapitalist olmayan bir düzene taarruzu. 1826 Devlet-i Aliye'nin intihar târihidir. Yeniçeriyi topa tutan çılgın pâdişah, beşikle berâber çocuğu da yakmıştı. Hisarlar düşüyordu birer birer. Dost düşmana karışmıştı. İntelijansiyamız şifâsız bir derde yakalanmış, teceddüd diye tepiniyordu. II. Abdülhamid devri, batan bir güneşin otuz üç yıl süren pırıltısı. Meşrûtiyetin mezbûhâne çırpınışları can çekişen bir medeniyeti diriltemedi. Harb-i umûmî, bir kat daha derinleştirdi yaraları. Nihâyet İstiklâl Savaşı... Ve yangın alevleri içinde doğan genç bir devlet. Türk kavmi o büyük imtihandan zaferle çıkmış, ateş mâzînin nice levşlerini temizlemişti. Ama **Pyrrhus-vârî** bir zaferdi bu. Teceddüd illetinden kurtulamamıştık. Avrupa da avından vazgeçmemişti. Aydınlarımız, devrilen hisarlar karşısında sevinç çığlıkları atıyordu. Düşmanın teslim alamadığı tek kale kalmıştı: Hâfıza yâni dil. O köprü uçurulmadıkça târihten kopmayacaktık. Yerli ve yabancı intelijansiyanın bütün emekleri boşa çıkıyor, irfânımızın uyanık ve şuurlu temsilcileri direnmekte devam ediyorlardı. **Abdullah Cevdet** gibi iliklerine kadar avrupalılaşmış bir aydın bile, dil bahsinde şaşılacak bir dikkat gösteriyor, **bütün İslâm kavimlerine Türkçe öğretmeliyiz**, diye haykırıyordu; Türkler, İslâm dünyâsının dün de hocasıydılar, bugün de hocası olmalıydılar. **Ağaoğlu Ahmed'e** göre, din de ahlâk da değiştirilebilirdi, **millî şahsiyet denen mefhum, lisanla berâber, milletin mevcûdiyet-i maddiyesi** idi. Fakat irfâ-

nımızı tehdid eden şuurlu veyâ şuursuz saldırılar karşısında sesini yükselten ilk dilci, **Cezmi Ertuğrul** oldu.

Cezmi Ertuğrul, Nâmık Kemâl'in torunu ve Nâmık Kemâl kadar coşkun bir zekâ... «**Lisan ve Edebiyatımız**» ilk ve son eseri. 1917'de yayımlanmış ve hiçbir yankı uyandırmamış. Oysa bu 140 sahifelik deneme, ciddi bir irfâna dayanıyor. Cezmi düşünen ve düşündüren adam... Onun edebiyat alanına getirdiği yeniliklerden, ne yazık ki, kimsenin haberi yok. Çölde vaaz vermiş Cezmi... Ve semâ-yı edebîmizde, bir meteor ihtişamı, bir meteor hüznüyle parlayıp sönmüş. Dilimizin korkunç bir hercümerç içinde bocaladığı bu günlerde, onun dürüst ve dost sesini hatırlamağa her zamandan çok ihtiyâcımız var. Dinleyelim:

«... Cemiyet sınıflara bölünürken, dil de ikiye ayrılıyor: Edebiyat dili, avam dili. Sınıflar kuruluncaya kadar, çeşitli zümrelerin konuştuğu diller henüz kesin olarak farklılaşmamıştır. Diller birlik ve saflıklarını kaybederek gelişirler.» Doğru bir tesbit ama Avrupa için. Meselâ Devlet-i Aliye'de sınıf olmadığı hâlde kitap diliyle konuşma dili farklı. Çağdaş bir dilci şöyle diyor: «En çok kullanılan mefhumları ifade eden bir kaç yüz kelime; aynı devirde, aynı dili konuşan insanların hepsi bu birkaç yüz kelimeyi bilir ve kullanır. Amma bunların dışında, herkesin iyice bildiği ve rahatça tanıdığı kelimelerin sayısı da, mâhiyeti de fertten ferde değişir, hem de geniş ölçüde değişir. Fertlerin kelime hazînesinde görülen bu farkların arkasında, fertlerin eseri olmayan bir takım farklılaşmalar göze çarpar. Bu farklılaşmalar zümrelerin eseridir. Her insan topluluğu böyle bir takım zümrelere ayrılır. Meslek, zevk, kültür, inanç birliği yalnız ortak bir düşünce yaratmakla kalmaz, ortak bir dil de yaratır. Seslerde de, gramer kalıplarının da da ulu-orta değişiklik yapılamayacağına göre, bu özel dilleri birbirinden ayıran kullandıkları kelime hazînesidir. Bir zümrenin kelime hazînesinde, öteki zümrelerin kullanmadığı yâhut aynı mânâda kullanmadığı, aynı yankıları uyandırmayan kelimelere ve sözlere rastlanır.

Bir cemiyetteki fertler, hep aynı hayâtı yaşamaz, hep aynı işi görmez. İnsanların yaşayış tarzı kelime hazînelerini de damgalar.

Şehirli için ağacın her türlü ağaçtır; hoş, bir düzine ağaç ismi bilse ne çıkar! Onların hiçbirisi şehirli için belli bir mânâ taşımaz; eninde sonunda hepsi de ağaç demektir. Orman bekçisinin veya nebâtatçının kelime hazinesi, bu alanda hem çok daha zengin, hem çok daha kesindir. Hasta, doktorun kullandığı her kelimeyi anlamaz. Dâvâcı, kânun adamının kelimelerini bilmez çok zaman. Aynı insan bâzan birçok zümrelere birden bağlıdır. Ve bu özel dillerden bir çoğunu öğrenmiştir. Duruma göre, falan mesleğin veya filanca sporun dilini kullanır, kafasında, birçok kelime kütükleri vardır.

«Bütün üyelerine aynı fikir terbiyesini veremeyen bir cemiyette yetiştirilenler -hangi çevreden gelirse gelsin- kültür farkları, kendine göre düşünce tarzları ve ifâde özellikleri olan birtakım zümreler yaratır. Aynı terbiyeden geçen, aynı dersleri okuyan bir zümreye hitap ettikleri zaman yazarlarla okuyucular arasında bir nevî ortaklık kurulur. Aynı sözler, aynı kelimeler her ikisinde de aynı edebî metinlerin hâtırasını canlandırır. Metnin mânâsını herkes anlar, ama tadına kaç kişi varabilir? Tam mânâsıyla husûsî bir dildir bu.» **Michel Le Jeune.**

Demek ki, yazı dili ile konuşma dili veya çeşitli zümrelerin yazı dilleri arasındaki fark irfandan geliyor, irfandan yâni terbiyeden. Her idrâk bir fetihtir; zekânın fethi. Osmanlı için şiir ne bir ihtilâl beyannâmesiydi ne bir ilmihâl. Nazım dili kalabalığa seslenemezdi. Seslenemezdi çünkü bir avuç bahtiyar'ın eğlencesiydi şiir; günaha benzeyen bir eğlence, muhteşem ve şâhâne. Ve her oyun gibi fâtipleri rahatsız ediyordu zaman zaman. Nefî'nin «Ben bu hâletle tenezzül mü ederdim şiire / Neyleyim kurtulamam tab-ı hevesnâkimden» feryâdı, o yalçın gurûrun, vicdan azâbına benzeyen bir ifâdesi değil midir?

Nesre gelince: Âşık Paşa, Sinan Paşa, Evliyâ Çelebi halkın dilini konuşurlar -tabîî okur yazar halkın. Veysî ile Nergisi, müseccâ oldukları için hâfızaya çivilenen iki istisnâ. Cezmi'ye dönelim:

«Dil, kucağında yaşadığı cemiyetle birlikte gelişir. İnsan zekâsı yeni fetihler yaptıkça, dil de yeni mefhumlarla zenginle-

şir. Yaşayan ve ilerleyen bir milletin dili, olduğu yerde kalmaz. Hiçbir dil ilk saflığını devam ettiremez. Dile yabancı kaynaklardan aktarılan kelimeler, o dilin öz malı olur, atılamazlar bir daha. Biz onları çıkardık sanırız, bir de bakarız ki kısa bir zaman sonra hepbirden geri dönmüşler. Diller de cemiyetlere benzer; kendilerinde olmayan birçok şeyleri temas ettikleri medeniyetlerden iktibas ederler.»

Türk kılıcı ülkeler fethederken, Türk irfânı da mefhumlar fethediyordu. Bu cihangirliği esâret sananlar, dillerin yapısı ve târihi hakkında hiçbir şey bilmeyenlerdir. Kelime iktibasları dili zenginleştirir, zedelemmez. «Dile kişiliğini veren fonem (phonème) dizileriyle gramer biçimleridir. Fransızca gazetelerin herhangi birinde şöyle bir cümleyle karşılaşabiliriz: La star flirtait au bar avec le recordman du looping, (sinema yıldızı barda luping şampiyonu ile kırıstırıyordu). Cümledeki bütün kelimeler ingilizceden veyâ Amerika ingilizcesinden alınma. Ama cümle ingilizce değil, fransızca. Fiilin çekimi: flirtait, flirt-ed değil. Yardımcı kelimelerin biçimi, cümleyi fransızca yapıyor. Üstelik kelimelerin telâffuzu da ingilizcedekilerden çok başka, sâdece yazılışları bir.» Michel de Jeune.

İngilizcenin târihi, onbirinci yüzyıldan önceki ses ve gramer düzeninin onbirinci yüzyıldan sonra da devam ettiğini gösterir. Normanların fethiyle ingilizceye çok geniş ölçüde fransızca kelime girmiş, ama dil değişmemiştir. Kelime hazînesinin büyük bir kısmı Roman menşeli olduğu hâlde, ingilizce bir Cermen dili olarak kalmıştır.

Cezmi'yi okuyalım:

«Lâtince kelimeler, Romalıların Britanya'yı ilk istilâ târihi olan IV. asırdan itibaren ingilizceye girmeye başlar. 600 - 1000 arası, lâtincenin ingilizceye yeniden sızdığı devirdir. Daha sonra Normanlar fransızca'yı getirir İngiltere'ye. Rönesansla lâtince yeniden itibar kazanır. Lâtin kaynaklı kelimeler dördüncü defâ olarak dile girer. İngilizcedeki kelimelerin üçte ikisi lâtin menşeli. Ama ingilizce bir Cermen dilidir. Avrupa'da konuşulan üç büyük dil almanca, ingilizce, fransızca, lâtince-den yalnız bir kelime almakla kalmamışlar, bir sürü kâide de iktibas etmişlerdir. Almancadaki üç cins, lâtince kaynaklı; fran-

sızcadaki dört çekim, lâtincedekilerin bir devâmı; ingilizcedeki nice kelimeler, çoğullarını lâtincedeki kurallarına uygun olarak yapar. Yalnız lâtince kurallara mı? Kısaca, ingilizce gibi cihanşümul bir dilde bile sayısız yabancı kelime, bir sürü yabancı kâide mevcud. Ama bunlar hiçbir zaman onun bağımsızlığını tehlikeye düşürmez. İngilizcedeki mefhumlardan yüzde seksenden fazlasının biri Sakson, öteki Lâtin menşeli iki ayrı karşılığı var. Tıpkı bizim gibi. Ama İngilizler hiçbir vakit «İngilizce üç dilden kurulmuştur: Lâtince, saksonca ve asıl ingilizce» gibi bir hikmet savurmazlar. İngiltere’de tek dil vardır: İngilizce. Biz ise tekrarlayıp duruyoruz: Osmanlıca üç lisandan mürekkeptir: Arapça, acemce, türkçe... Ne garip bir iddiâ. Bir lisanda üç lisan olur mu? Osmanlı türkçesi, Türko-Tatar bir gövdeye aşıl原因 bir türkçe... Kelimeler dilin hammaddesi. Dili yapan: nahiv. Ana kâideleri ayakta durdukça, o dile dünyanın bütün kelimeleri girse, bağımsızlığı tehlikeye düşmez.» Cezmi daha da cesur: «Dilimizdeki terkiplerin bile, Arap ile, Acem ile büyük bir ilgisi yok. Terkipler kendi düşüncemizin, kendi rûhumuzun ifâdesi. Kelimeler, kalıplar başkasının belki, ama onlara can veren kendi rûhumuz. Dildeki keşmekeş yabancı kelimelerin çokluğundan gelmiyor, anarşi cemiyette.»

Evet, hasta bir cemiyetin dili de hasta. Batıcılarımız bizi ne bahasına olursa olsun târihten koparmak istiyorlar, târihten, irfandan, mukaddesden. Bu intiharın adını «çağdaşlaşmak» koymuşlar. Kur’an’daki her kelimeye düşmanlar. Neden? Mâzimizde bir gurur yarası mı var? Bir bozgunun hâtırasıyla mı tedirginiz? İslâmiyeti kılıç zoruyla mı kabul ettik? Hayır. Bu kocayan bir medeniyetin kendi kendini tahrip çılgınlığı. Dil, imânın son kalesi, imânın ve haysiyetin. Bu kavgayı kaybettik mi, yokuz. Dilimizdeki mücerred kelimelerin çoğu arapçadan geliyor. Arapça, asırlarca tefekkür dilimiz olmuş. Batıdaki lâtince gibi. Üstelik mukaddes kitabımızın da dili.

«Hem medeniyet, hem de din bakımından birlik gösteren ülkelerde medeniyet dili din dilidir. En iyi örnek arapça. Türkler, iranlılar ve müslümanlığı kabul eden öbür kavimler arapçayla temâsa geçtikten sonra, dilleri arapça kelimelerle ve arapçadan örnek alınarak yapılan sözlerle dolar.» **A. Meillet.**

Aynı hakikat, seksen yıl önce türkçe bir dergide (Mecmûa-i Ebuzziya) şöyle ifâde ediliyordu: «Bugün her arapça kelime yerine türkçe bir kelime koymak isteyenler düşünmüyorlar mı ki bizim için din, mezhep, îmân, nâmus, hamiyet, gayret, iffet, ismet gibi sıfatların cümlesinden vazgeçmedikçe mümkün olamaz bu. Çünkü bu sıfatların yerine konacak kelimeler o göklere çıkardıkları 'eski' türkçede yok. Yazdıklarımızı halk anlamıyormuş! Yapmamız gereken şey, üslûbu ve kelimeleri değiştirmek değil, halkı yetiştirmek.»

Ama tasfiyeciler lâf dinlemiyorlardı. Celâl Nûri, «Dili zenginleştirmek, ona yeni mefhumlar kazandırmak, kelimeleri keskin ve aydınlık târiflere bağlamakla olur» diyordu. Atmak değil almak zorundaydık. Celâl Nûri bir gazeteciydi nihâyet. Ne büyüleyici bir üslûpkârdı ne bir dil mütehassısı. Tasfiyecilere en susturucu cevap Türk lehçelerinin âbidevî lugatını inşa eden Hüseyn Kâzım Kadri'den geldi:

«Kâdisiye mağlûbiyeti üzerine eski İran'ın düştüğü zevâl ve inkırazdan muhtarip ve nâlan olan Firdevsî Tûsî, Arapların ve araplığın en büyük ve bîaman düşmanı idi. «Şehnâme» de kullandığı Arap sözleri yüzden ziyâde değildir. Büyük şâir, şâheseriyle İran saltanat ve medeniyetini iâde ve ihyâ edemediyse de Acem dilini muhakkak bir inkırazdan kurtarmağa muvaffak oldu. Hâl böyleyken (Şehnâme) bu büyük ve ölümsüz eser, kendinden sonra gelen İran şâirleri nezdinde şâyân-ı takdir ve imtisal görülmedi; bilâkis Sâdî'nin Arap sözleriyle dolu olan manzum ve mensur eserleri İran edebiyâtının en ziyâde taklit edilen bir enmûzeci oldu. Bunun sebebi basittir: Firdevsî, tabîatın ve hâdisatın cereyan-ı mantıkisine karşı yürümek istemişti; Sâdî ve mukallitleri daha ziyâde bu cereyana tâbi oldular. Firdevsî'den asırlarca sonra, Mirza Feth Ali Han'ın Viyana'da tabedilen (Nâme-i Hüsrevan)ında bir tek Arap sözüne tesâdüf edilemez.» Ama bu eser de büyük bir tesir uyardırmamış. İran hâfızası, kapanmamış bir yaranın elemeleriyle kanarken, bu millî isyan hamlelerini tabîî telâkki etmemek oldukça güç. Amma Arap dünyâsı asırlarca himâyemiz altında yaşar, tebamız veyâ gazâ arkadaşımız olarak.

«Biz asırlardan beri edebiyattan, mebahis-i fenniyeden baş-

ka lisan-ı avama da hâkim, daha doğrusu lisânın malı olan Arap, Acem sözlerini dilimizden bütün bütün çıkarıp atmak sûretiyle garb türkçesinin islâh edilebileceğine kâni ve taraf-tar değiliz. Arap ve Acem sözlerinden tecrid edilen Türk dili, iptidâî bir lisan hâline gelir ki müfritâne emellerle dilimize bu şekli vermekle hiçbir menfaat olmaz.»

Filhakika lâtin harflerinin kabûlüne kadar bu «müfritâne emeller» bir züppelik olarak kalacak, ne münevverler arasında ciddî bir aks-i sedâ uyandıracak ne de kalabalık okuyucular-dan herhangi bir iltifat görecektir. Lâtin harflerinin kabûlü ile, özleştirme dâvâsı, karşısına çıkacak bütün engelleri önceden yok etmiş oluyordu. Genç nesiller için kütüphâneler bir tuğla yığımından ibâretti artık. Mâzîyi âtiye nakletmeğe memur intelijansiya topyekûn inkılâpların emrindeydi. 1934'den îtibâ-ren dil dâvâsı, ilmî ve edebî mâhiyetini kaybetti, rejimin tabu-larından biri oldu. Özleştirmeğe karşı koymak düpedüz geri-cilikti. Tasfiye hamlesinin çıkmaza saplandığı anlaşıncı sa-hneye yeni bir teori çıkarıldı: Güneş Dil Teorisi. Bu dâhiyâne buluşa göre türkçe bütün dillerin anasıydı. Her kelimenin aslı türkçeydi. Bu itibarla tasfiyecilik lüzumsuz bir gayretti. Amma bir kere ok yaydan çıkmıştı. Hızını alamayan intelijansiyayı durdurmak kâbil değildi artık. Tek parti hükûmetleri 38'den sonra dil devrimini bir «politika meselesi» yaptılar. Basın emir-lerindeydi, mektepler emirlerindeydi, intelijansiya emirlerin-deydi. Dil devrimi batılaşmanın temel «ilke»lerinden biri ola-rak îlân edildi. Böyle «kutsal» bir amaca karşı koymak kimin haddineydi... Bununla berâber arada bir direnenler oldu. Bir avuç insanın yorgun ve ümitsiz direnişi. Kalabalık yeni bir hisar kurmuştu kendine, sükûttan bir hisar. Kavganın dışın-daydı. Mazgallardan silâh sesleri geliyordu arada bir; korkak, mecalsiz silâh sesleri. Amma mâbed muhâfızsızdı artık; en zin-de, en uyanık, en temiz evlâdlarımız târihin boğazına sarılmış, onu susturmağa çalışıyorlardı. Tanzimatla başlayan bir kavga sona eriyordu ve sona ermeliydi. Can çekilmesi uzun sürme-meliydi bir medeniyetin. Mezarcular sabırsızlanıyordu. Tek ka-le kalmıştı direnen; nâmus belâsı bir direniş, diz çöken bir di-reniş. Bu kılıç artığı intelijansiya, çoktan kaybetmişti îmânı-nı, lâf olsun diye döğüşüyordu.

Çeyrek asır önceki dil münâkaşalarını hatırlıyorum. İm hâsı gereken tek düşman, osmanlıcadır. İhtilâf, teferruattadır sâdece. Muhâcimler küstah, müdâfilер tabansız. Birincilerin dudağında büyük bir slogan: İnkılâp ve arkalarında bütün bir batı medeniyeti. İkinciler de aynı mukaddeslere yâni aynı yalanlara esir. Amma ayaklarında, çöken bir medeniyetin zincirleri, yürüyemedikleri için koşanlara kızıyorlar.

Almanya'da «Germanistik», Heidelberg'de klâsik filoloji öğrenimi yapan genç bir doktor, bu keşmekeşi bir an önce sona erdirmek için kaleme sarılıyor. Cesur, coşkun, samîmî. Çevresindekilere farkı: Avrupalı olmak. Gemilerini çoktan yakmıştır, **Suat Yakup Baydur**. Kudsiyetine inandığı bir dâvâ için çarpışıyor. Genç ilim adamını kütüphanesinin dost mahremiyetinden koparıp agoraya fırlatan bu inanç. Her darbesi an'ane kalesinde büyük gedikler açan bu yaman silâhşörün karşısında, son Tanzimat aydınları susacaklardı elbette. Susacaklardı çünkü câhildiler ve yukarıdan gelen her sese secde etmek, bu mütereddi ve mütereddid intelijansiyanın târihi vazîfesi idi. Baydur, Janus'a benzetiyordu onları. Bir taraflarıyla Doğu, bir taraflarıyla Batı'ydılar. Ama ne Doğu'yu tanıyorlardı, ne Batı'yı. Ne mâziydiler, ne istikbâl. Doğulu kalacaksak, arapça ve farsça okutmalıyız; batılı olacaksak, mekteplerimize helence ve lâtince konmalı, diyordu Baydur. Ve bir İskender gurûruyla Gordiyom'un asırlık düğümünü kesip atıyordu: «Doğulu isek doğululuğumuzu bilelim, batılı isek batılılığın gerektirdiğini yapalım.» Ucuz bir kabadayılıktı bu; çünkü karşısında doğulu olduğunu söyleyecek namuslu bir aydın yoktu, namuslu daha doğrusu cesur. Doğu, irticaydı, levsdi, cüzzamdı. Bu kolay zafer, sarhoş etmiyordu kahramanımızı. Teklifleri oldukça insaflıydı. Zirâ meselelerimize «tarafsız» bir müsteşrik edâsıyla eğilen klâsik filoloji doçenti, ne de olsa bir Anadolu çocuğuydu. Ne Agayef gibi din değiştirmemizi istiyor, ne Velîdî gibi ingilizceyi resmî dil yapalım diyordu. Baydur'a göre, intelijansiyaımız klâsik dilleri öğrenmeliydi: Yunanca ve lâtince bilmezsek, Batı'dan alacağımız mefhumları nasıl anlayabilirdik. Kültür sefâletimizin kaynağı, bu cehâletti. Avrupa sırtını Olemp'e dayayarak avrupalılaşmıştı. Biz de osmanlılıktan kurtulmak için aynı kutup yıldızına yönelmeliydik. Eskiden bir üniversiteli

kullandığı kelimelerin nereden geldiğini bilirdi, şimdi karanlıklardadır. Arche'nin mânâsından habersiz bir okuyucu, arkeoloji'den ne anlar? Kurtuluş yunanlaşmaktır, genç filolog'a göre, Türk kalarak yunanlaşmakta.

Bugünkü bedbaht neslin kafasını yoğuranlar, çeyrek asır önce böyle düşünüyorlardı. Çölde vaazlar vermiyordu Baydur. Arkasında «ilerici» Türk basını vardı, Ataç'ları, Atay'ları, Eyüboğlu'ları ve muhteşem Dil Kurumu'yla Türk basını.

Ummanı ırmağa bağlamak isteyen bu allâmeler, bin yıllık târimimizden habersizdiler. Bir medeniyetin emri yevmi'lerle değişmeyeceğini bilmiyorlardı. İki ayrı millet vardı Türkiye'de: Köksüz bir intelijansiya ile mukaddeslerine sımsıkı sarılmış, muztarip yığınlar. Hem oyuncu hem seyirciydi intelijansiya, kendi yazdıklarını kendi okuyordu. Bizans bataklığını kurutan ve nâkus yerlerinde ezanlar okutan bir kavmin çocukları düşmanlarının bayrağı olan hellenizme nasıl gönül verebilirdi?

Baydur'a dönelim: «Dil ve Kültür» yazarı, daha ilk makâlesinde, meseleyi şöyle koyuyor: 1) Dil inkılâbına lüzum var mı? Cevap: Var. 2) Dil inkılâbı yapmak iddiasıyla dilin tabii gelişmesine müdâhele câiz mi? Cevap: Câiz. Osmanlıcada da, dil inkılâbından çok önce bir türkçeleşme cereyanı var, diyor Baydur... Milliyet şuûrunun uyanmasıyla kuvvetlenen bir cereyan. Aynı gelişme Avrupa dillerinde de yok mu?

Biz de diyoruz ki: Osmanlıca, İslâmiyeti kabul eden ve Anadolu'ya yerleşen Türklerin dilidir; üç kıtayı fetheden bir kavmin dili... girift, zengin, muhteşem. Yazı diliyle konuşma dili arasındaki farklar, aşağı yukarı, bütün dünyâ dillerindekilerin aynı. Her okur-yazar, Sinan Paşa'yı da, Koçi Bey'i de, Evliyâ Çelebi'yi de sıkıntı çekmeden anlar. Tac-üt Tevârih'den veyâ Hümâyunnâme tercemesinden halk'a ne... Kalabalığın her ülkede okuduğu kitaplar mahduttur. Fransız köylerine giren iki kitap var: Kitab-ı Mukaddes'le Almanak.

Avrupalı bilginlerin eserlerini lâtince yazmamalarına gelince... bu insanlığın düşünce târihi için bir felâket olmuştur. Lucien Febvre, son Fransız ansiklopedisinin ön sözünde millî dillerin sahneye çıkmasını beşeriyet hesabına esefle karşılar. Tâarihçiye göre Avrupa'nın tek dili yâni tek düşüncesi var-

dı XVI. asra kadar. Herkes herkes için çalışıyordu. Dil birliği, Avrupa'yı kaynaştırmıştı. İslâm dünyasında da her bilgin arapça konuşuyordu, yâni «beşeriyet-i mütemeddine» nin iki ana dili vardı: Lâtince ile arapça. Dünyâ, Babil kulesine dönmemişti. Millî dillerin sahneye çıkışı edebiyâtın şiir ve tiyatro gibi bâzı şubeleri için hayırlı olmuş amma tefekkürü geriletmıştır. Asırlarca süren dil birliği zekâ için kaybolan bir cennet'dir.

Çağdaş Avrupa'nın en büyük târihçilerinden biri böyle düşünüyor. Yanıldığını söyleyebilir miyiz? Hem avrupalı bilginlerin eserlerini lâtince yazmayışlarıyla türkçenin argolaşması arasındaki münâsebet ne? Dil ki, yalnız bir milletin değil, belki bütün bir medeniyetin ifâde vâsıtasıdır, herhangi bir fert veyâ teşekkül mâzînin, hâlin ve istikbâlin bu ortak hazînesine tasarruf selâhiyetini nereden alıyor?

Baydur'u okuyalım: «Osmanlıca Batı'nın yeni mefhumlarını karşılamak için kelimeler uydurmamış mı? Neden türkçe de uydurmasın?» Cevap: Karşılığı bulunmayan bir mefhumu türkçe bir kelime aramak başka, dilin madde-i asliyesi olmuş lâfızları, kökleri arapça ve farsçadır diye kovmaya kalkışmak başka. Biri inşâ, öteki tahrip. Cedlerimiz, buldukları yeni kelimeleri devlet zoruyla kabul ettirmediler. Her buluş yeni bir teklifti sâdece. Kabul edip etmemek onu kullanacak olanlara âitti. Kelime üretmeye memur ulemâ-yı rûsum'u yoktu Osmanlı'nın.

Baydur der ki: «Türkler, İslâm medeniyeti çevresinde iken doğan osmanlıca, Türkler bu medeniyetten ayrılıp Avrupa medeniyeti çevresine girdikleri zaman karşılıklarına çıkan yeni mefhumları, ifâdeye yetmemiştir.»

Avrupa medeniyeti çevresine bugün mü girdik? Tanzimat-tan beri avrupalılaşıyor muyuz? Abdullah Cevdet neslinin âşına olmadığı kaç yeni mefhum var?

Sonra yazar, dil kurumuna ne lüzum vardı, sual-ı mukadderini cevaplandırıyor: «Lâtin harfleri arapçadan gelme kelimelerin okunuşunu lâyıkiyle belirtemiyordu.» (Bu iş için koskoca bir kuruma ihtiyaç var mı? Üniversitede veyâ Eğitim Bakanlığı'nda kurulacak herhangi bir heyet harfleri islâh ede-

mez mi? Demek alfabe dile uymuyor diye bin yıllık dili tahrip edeceğiz. Buna alfabe değil Proküst'ün yatağı derler.)

«Arapça ve farsça mekteplerden kaldırıldı, gençler aynı kökten gelen arapça kelimeler arasındaki bağları göremiyorlar.»

(Mekteplere arapça ve farsça dersleri koymak bu mahzurları ortadan kaldırmaz mı? Neden grekçe ve lâtince okutacağız da dilimizin esas rükûnleri olan o iki dilin «mebâdi» sini öğretmeyeceğiz çocuklarımıza?)

Baydur devam ediyor: «Mevcut ıstılahlar eksik ve sistemsiz, yeni mefhum ve kelimelere ihtiyaç var.»

(Bu da üniversitenin işi.)

«Anadolu ağızlarında yaşayan, konuşma dilinde kullanılan kelimeleri yazı diline sokmak lâzım.»

(Şâirlerimiz, romancılarımız, gazetecilerimiz ne güne duruyor?)

«Daha önceki gelişme ve son inkılâplar göz önünde tutulunca öteki inkılâplara muvazî olarak bir dil inkılâbının yapılmasının ne kadar lüzumlu ve yerinde olduğu açıkça kendini gösterir.»

(İnkılâp her içtimâî tasarrufa meşrûiyet kazandıran bir tılsım mı? İnkılâbın isâbetsizi olmaz mı? İnkılâp mı insanlar için, insanlar mı inkılâp için?)

Kaldı ki T.D.K. bu mûcip sebepler çerçevesini çoktan parçalamıştır. Râhipleri, afaroz müessesesi olan bir kilise karşındayız. Bu yama teşekkülün başlıca görevi mikrop üretir gibi «tilcik» üretmek, Türkçe'nin nahvini ve inşâsını bozan müridlerine «ödül» dağıtmak, fermanlarına karşı koyan hadnâşinas'ları edebiyat cumhûriyetine sokmamaktır. Biz eminiz ki Baydur yaşasa, sevgili kurumunun ürettiği tilcikler karşısında dehşet duyardı.

Batı dillerinden alınacak yeni mefhumlara gelince, bunlar ya beşeridirler, o zaman yeni olamazlar ve mutlaka dilimizde de karşılıkları vardır; ya bir icâdın yâni bir fethin beratıdır. Onları olduğu gibi almışız veya türkçeleştirmişiz, kim ne diyebilir...

Baydur'a göre «devlet, mektep programlarına yeni terimler sokmuş, fakat edebiyat diline karışmamıştır.» Daha nasıl karışacaktı? Genç hâfızalara yerleştirilen «tilcik»ler üredikçe üremiş, nesillerin zevk selâmetini bozmuş, onları târihlerinden ve mukaddeslerinden koparmıştır. Bu ülkenin aydınları yıllarca tek hürriyet tanımışlardır: Dillerini tahrip hürriyeti. Evet, tefekkür yasaklanmış, irfâna sadâkat «ihânet-i vataniyye» olarak gösterilmiştir. Dil devrimi, genç zekâları felce uğratan bir afyondur. Her ideoloji gibi, halkçılık, milliyetçilik, ilericilik ve benzeri mefhumların arkasına saklanmışdır. Bu ihânetin vebâlini sol'un cılız omuzlarına yükleyemeyiz. İpler yine Avrupa'nın elinde. Fâcia Tanzimat'ta sahneye konuldu. Harflerimizi terâkkiye mâni bulanlar Volney, Baron de Tott gibi müseccel İslâm ve Türk düşmanlarıydı. Münif Paşa onların şâkirdidir. Bin yıllık bir medeniyeti unutturup, dikkatlerimizi mevhum bir târih-öncesine çekmek isteyenler hep Batı'nın şuurlu veya şuursuz ajanlarıdır.

Bir kelimeyle, müstagriblerimizin eseri olan bu mâşerî cinnet, aydın ihânetinin son ve kâhır tecellisi. Amma bu kale düşmeyecektir. Yıllarca en güzide zekâlar bir yalanın kurbanı oldu, bir abesler dünyâsında yaşadık. Uçurumun kenarındayız. Doğru. Fakat saflarımız gittikçe sıklaşıyor: Dil fâciasını bütün buudları ile kavrayan inanmış ve uyanık gençler seslerini yükseltiyorlar. Yarım asır uyutulan nesiller, nasıl bir aldatmacanın kurbanı olduklarını yavaş yavaş anlıyorlar. İşte **D. Mehmed Doğan**'ın bir ithamnâmeye benzeyen kitabı («**Batılılaşma İhâneti**», 1975). Genç yazara göre dil devrimi, aydın ihânetinin bir safhasıdır. Bu isâbetli teşhisi, inkâr kabul etmez vesikalarla destekleyen araştırmacı hükümlerini, dört maddede hülâsa ediyor:

1 — Dil devrimi, toplum ferdlerinin kendi aralarında ve yönetici kadroyla haberleşmesini güçleştirmiştir. Toplum katları ve nesiller arasındaki bağların kopmasında, en azından gevşemesinde (heyhat sayın Doğan da bu meşum devrimin tesirlerinden koruyamıyor kendini) etken olmuştur.

2 — Dil devrimi, bürokrat aydın kadronun toplumdan kopuşunu belgeleyen bir yabancılaşma hareketidir. Dil, halk -

aydın farklılaşmasını belirleyen ana kriterlerden biri hâline gelmiştir.

3 — Dil devrimi, halkçı bir hareket olarak kabul edilemez. Halka rağmen yürütülmesi bir yana, halkın dilinden ayrı suni bir dil yaratılmaya çalışılmıştır. Bu dil halk tarafından (zorla benimsetilen kelimeler dışında) benimsenmemiştir...

4 — Dil devrimi bir millileştirme hareketi olmamıştır. Batılılaşmaya yönelik bir harekettir.

Sonra, yarınki nesillere haykırıyor: «Gerçek yurtsever yarınki Türkiye'nin haysiyetli temeller üzerinde yükselmesini amaç olarak almalı ve bu amacın gerçekleşmesini engelleyici hiçbir meseleyi ihmâl etmemelidir. Millî birliğimizin temel taşlarından dilin yabancılaşmasına karşı çıkılmalıdır... Binlerce yıllık bir kökten gelen ve fakat Anadolu'da bin yıllık bir oluşum içinde ortaya çıkan Türk dilini savunmak, bizi halkımıza, millî târihimize, dolayısıyla dâvâımıza bağlayacaktır.»

UFUKLAR

*Bizi fâtih kılan büyük heyecan,
Bir ateşmiş o çağda rûhu yakan,
Aramış kışta karda başka ufuk.*

*Bozkırın gem vurulmaz atlarına,
Takarak yıldırım kanadlarına,
Aramış her diyarda başka ufuk.*

*O kılıçlar ki girmemiş kınına,
Kıt'alardan vatan haritasına,
Aramış her baharda başka ufuk.*

*Toprağın sırrı fâş olunca göze,
Dönerek son devirde saz ve söze,
Aramış şarkılarda başka ufuk.*

Necati YAZGAN

MEHMED ÂKİF'DEN MEKTUPLAR

M. Uğur DERMAN

7. Mektup: ¹

İki Gözüm Mâhir Bey,

Bu son mektubun, hakikat, bana pek acı geldi. Muazzam gâylene doğru geceli gündüzlü iki yıl taban tepdikten sonra yolunu kapayan hâil, doğrusu evvelce hiç tasavvur edilemezdi. Lâkin, evlâdım, me'yus olma; icap eden zevâta mürâcaat ederek şu engeli aradan kaldırmaya çalış. Ferid Bey, Naim Bey² vâsıtasıyla riyâzî kısmındaki müderrislere merâm anlatmak mümkün değil mi? O kısımda, Fatin Hoca'dan³ başka bir de benim tanıdığım Ali Bey vardır ki, galiba şimdi cebr-i â'lâ⁴ tedris ediyor. Melfuf varakpâreyi kendisine ver, elbette bir fâidesi olur⁵. Fatin Hoca'ya da hem kendi tarafından, hem benim

1 Daha önceki altı mektup için mecmûamızın 1975 yılında neşredilen 1., 2., 3. ve 4. sayılarına bakılması ricâ olunur. Mektuplarda ismi geçen şahıslar hakkında, sahife altındaki hâşiyelerde izahat verilmemişse, evvelce çıkan mektupların hâşiyelerinde o bahsin geçtiği anlaşılmalıdır.

2 Naim Bey: Âkif Bey'in en yakın dostlarından olan Babanzâde Ahmed Naim Bey (1870-1934), dînî sâhada en müteber âlimlerimizdendir. Bilhassa 'Hadis' ilmi ile uğraşmış, Dârü'l-fünun'da müderrislik vazifesiyle bulunmuştur.

3 Fatin Hoca: Memleketimizde, 'astronomi' ve 'rasathâne' denilince ilk akla gelen Fatin (Gökmen) Efendi (1878-1954) ki, Âkif Bey'in dostlarından.

4 Cebr-i â'lâ: Yüksek matematik. Burada bahsi geçen Ali Bey, Üniversite inkılâbından sonra Ord. Prof. olan riyâziye (matematik) müderrisi Ali Yâr (1885-1966) dır.

5 Mâhir Hoca'nın, kimyâ bölümündeki lâboratuvar çalışma saatleriyle, vazifeli bulunduğu mektepteki dersleri birbiriyle çatıştığı için tahsilini terk etmek mecbûriyetinde kalışına çok üzülen Âkif Bey,

tarafımdan ricâ et. Benim Ali Bey'e yazdığımı da söyle. Hulâsa, nargileyi, sonra içmek üzere şimdilik bırak da, her tarafa baş vurmaya bak.

مشکلی نیست که آسان نشود
مرد باید که هر آسان نشود (6)

Öyle değil mi?

Her hâlde hâtıra gelen esbâbın hepsine tevessülden geri durma; sa'y ile me'mur olduğumuzu, tevfik ile me'mur olmadığımızı da aklından çıkarma⁷. Naim Bey'le henüz tanışamadınızsa ya Eşref, ya Ferid Bey seni tanıtsın. Riyâziyeci Ali, zannederim kendisinin eski talebesi olacak; çünkü Galata Mekteb-i Sultânisi'nden⁸ çıktıktan sonra Avrupa'ya ikmâl-i tahsile gitmişti. İntimâl ki, gerek Ferid Bey'in, gerek Naim Bey'in o şûbede başka seviştikleri müderrisler daha vardır. Kezâlık Fatin Hoca da arkadaşlarını biraz maksada imâle edebilir.

Servet'in ne zâbiti olduğunu, ne mücâdelesine gittiğini an-

Ali Bey'e hitâben bir tavsiyenâme yazıp bu mektubuyle berâber göndermiş. Lâkin, arada Âkif Bey de olsa, şahsiyetini bilmediği zevâta mürâcaat etmeyi —haklı bulunduğu mevzûda bile— prensipleriyle bağdaştıramayan Mâhir Hoca, bu tavsiye mektubunu Ali Bey'e götürmediği için, metrûkâtı arasında rastladık; ancak edebiyat noktasından ehemmiyeti olmadığı cihetle, neşrine lüzum görmedik.

6 Bu fârisi beytin meâli: «Bir kimse, korkmadıktan sonra, halledilmeyecek müşkülü kalmaz.»

7 Bu son cümle, meşrû olmak şartıyla, Âkif merhûmun hayat düstûrunun bir hulâsası gibidir. Aynı anlayış nazmına da —vecize mükemmeliyetiyle— aksetmiştir. İşte:

«Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak,
Bilmem ki, ölüm var mıdır ondan daha alçak!»

.....

«Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hükmüne râm ol,
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol!»

8 Galata Mekteb-i Sultânisi: Galatasaray Lisesi'nin eski adı.

layamadım; izah et. Hayvan hastalıkları mücâdelesini ise niçin zâbit oldu? Fâhir ne âlemde? İnşâallah sıhhati, mektebe devâmı, sa'yî mükemmel ya? Bizim Reten-i Hindiyî-yi sâni ('Reten' maddesini Kamus'dan halledersin) ⁹, pir-i gayr-i fânî, Hâce Ali Rızâ-yı bîmüdâni hangi âlemde? Ferid Bey'le gâhî teşerrûf kâbil oluyor mu?

Sizin orada havalar serinlemeye başlamış olacak. Allah muîniniz olsun. Hele eviniz Beylerbeyi'ndeki Şamlı'nın barhânesi ¹⁰ gibi mazbut ise vay başınıza! Beyoğlu tarafına geçersen Fuad Şemsî'ye mutlak uğra, benden de selâmlar, iştiyaklar, hürmetler götür. Ayrıca mektup göndermemek sûretiyle kendisini cevap yazmak külfetinden kurtardığım için, bana minnetdâr olması lâzım geldiğinden gâfil bulunmadığımı da anlat!

Râif Efendi Hoca'yla Ziyâ Bey Hoca'nın ¹¹ her ikisine arz-ı tâzim ederim. Hilvan'da münzeviyâne ömür geçirdiğim, Mısır'da kimseleri tanımadığım için, erbâb-ı fenn ü san'ata bu rada kolaylıkla vazîfe bulunur mu, bulunmaz mı, tabîî bilemiyorum. Ziyâ Bey'e lûtfen bunu söyleyin.

9 Âsim Efendi'nin Kamus Tercümesi'nde «Reten-i Hindî» hakkında verilen mâlûmâtı (c. 3, s. 635) sâdeleştirerek alıyoruz: «Altıyüz târihinden (milâdî: XIII. asır) sonra Hindistan'da ortaya çıkan ve sahâbeden olduğunu iddiâ eden (!) biri ki, bâzılarınca tasdik edilmiştir. Rivâyet ettiği nice hadisleri kendisine yetişenlere yetişenlerden duyduk. Altıyüz yaşından fazla yaşadı(!). Hind dillerinde Bâbârtîn-i Hindî adıyla meşhurdur». Âkif Bey, mektubunda Kuşadalı Ali Rızâ Efendi'ye, yaşından ve siyah sakalından dolayı, mûtâdî üzere takılmaktan geri kalmıyor ve onu «İkinci Reten-i Hindî, dâimî yaşayan ihtiyar, benzeri bulunmayan Ali Rızâ Hoca» şeklinde ve seç'li bir ifâde ile tanıyor.

10 Âkif Bey, Mâhir Hoca'nın Beylerbeyi'nde kirâ ile oturduğu bir Şamlı'ya âid barhâne (yâni büyük ev) yi hatırlatıyor! Ev, eski ve büyük olduğu için kışın ısıtmak çok güç olurmuş. Şâirimiz, o sırada Üsküdar - İhsâniye'de oturur ve Beylerbeyi'ne kadar yürüyerek ders okutmaya gelirmiş.

11 Geçen sayıda neşredilen 6. mektubun 21 numaralı hâşiyesinde (s. 30), Ziyâeddin Bey'in isminin başına sehven Yusuf eklenmiş ve Birinci Büyük Millet Meclisi'nde meb'us olduğu yazılmıştı. Halbuki Ziyâ Bey Hoca, İkinci Meclis'in Erzurum Meb'usudur. Düzeltilmesi ricâ olunur.

Emin ellerinizi öpüyor, kardeşi Fâhîr'e de selâm ediyor. Ben her ikinizin gözlerinizden öperek, cümlelerinizi sıyânet-i Mevlâ'ya emânet ederim, iki gözüm evlâdım Mâhir Bey.

Gerçek, Hayri'yi görürsen, sakalından öptüğümü söylersin, olmaz mı?

2 Cumâdi'l-ûlâ 1345 ¹²

Mehmed Âkif

8. Mektup:

Evlâdım, İki Gözüm, Mâhir Bey,

Süleyman Nazîf'in irtihâli haberi, mektubunuzdan ¹³ daha evvel gelmiş; beni alt üst etmişti. Dediğiniz gibi, ondan kalan boşluk pek kolay dolacak gibi görünmüyor. Koca herif başlı

12 8 Kasım 1926.

13 Merhum Mâhir Hoca, Âkif Bey'e yazdıkları arasında sâdece bu mektubun müsveddesini saklamıştır. Ne vakit yazıldığı kaydedilmemekle berâber, Süleyman Nazîf'in vefâtından iki gün sonra kaleme alındığına göre, 6 Ocak 1927 târîhli olması icap eder. Büyük bir edîbin ölümü karşısında, genç bir edebiyat mualliminin samîmî duygularını aksettiren ve «Nazîfâne» bir üslup ile yazılan bu dikkate değer mektubu nazarlarınıza sunuyoruz:

«Üstâd-ı âlîcenâbım Efendim,

Arızam, çok müteessirim ki, bir kara haberle başlıyor. Buna, mektubumun vusûlünden evvel muttali' olarak mütelehîf bulunmanız da muhtemeldir. Düñki gazeteler, sahifelerini Süleyman Nazîf'in haber-i elim-irtihâliyle kararttılar. Evet, insanın hiç inanmak istemediği bu kazâ, kendisi ve âilesiyle birlikte, bilumum kadirşinasların başına dün nâzil oldu ve merhum, bu gece —ki Leyle-i Regâib'dir— hâk-i Gufrân'a girdi. Cenâb-ı Kibriyâ, Habîb'i hürmetine müstağ-rak-ı eltaf eylesin.

Aman Yâ Rabbî! Daha bir hafta evvel, bir iki makâlesini «Yıkılan Müessese» nâmıyla kitap hâlinde neşretmiş idi. Kim hatırına getirirdi ki, tahrir ve edebiyat âleminin başlı başına bir müessesesi olan koca şâir birden bire yıkılıversin? Arsa-i belâgatin o yaman şeh-süvârı, meydanı ebediyyen terk edince, ne derin bir boşluk hâsıl oldu? Bu imtilâ kabul etmeyen halâ, kimin cezâsıdır Yâ Rabbî?

Edebî, içtimâî, siyâsî hangi bir mevzû vardı ki, haşmet-i beyâ-

başına bir âlem idi. Ne olurdu, on sene daha yaşasaydı: milletin edebine, irfânına, hissiyât-ı hamâsetine on sene daha mebrur hizmetler etseydi, evet, ne olurdu?

niyle ziynetlenmesin? Üslûbu, o selsebîl-i âteşini, dünki ve bugünkü nesli aynı sûretle lerzedâr-ı tahassüs etmiyor muydu?

Hâlık-ı levh ü kalem, onun nâypâre-i huşk'üne ne feyyaz, ne tarâvetdar bir kudret bahşetmişti ki, Süreyyâ'dan serâ'ya, zirden bâlâya külfetsiz akıp taşan efkârını, pürüzsüz resm ü tasvir eder; kaarî'i en lâtif heyecanlarla berâberinde götürürdü. «Kahr-ı hasm eylemeye elde asâdır hâmem!» fahriyyesinin, ahdinde, bilittifak en li-yâkatli kaaili idi. Seciyesi hakkında, kaarîlerinin mütâlâatını taglit eden bâzı âsârı, bu irfân-ı millet hâdiminin rub'u asırlık emeğine bağışlanmaz mı? Onu da, biz Cenâb-ı Hâlık'tan niyâz ediyoruz.

Asıl muhtâc-ı tesellî ve tâziye sizlersiniz aziz üstâdım. Vâsitü'l-ıkdî Hâmid olan kılâde-i san'atı Cenab'la siz üçünüz çerçevliyordunuz. İşte bu akşam, dest-i kazâ taşın birini toprağa düşürdü. Acaba aynı ayarda bir cevher yerine konabilecek midir? Boş kalan yerini doldurabilecek midir? Heyhât...

Tâzim ve hürmetle ellerinizden öperim.

Tafsîl ve tasdi'den ictinab ediyorum. Dârülfünun işimin olamayacağı anlaşıldı. Olsa da bu vaziyette devâmım imkânsızdı. Kısmetimiz bu kadarmış. Ancak, istikbâlim hakkında perverde edilen müşfik tahassüsât-i üstâdânelerinin, ebediyyen müteşekkik ve minnetdârıyım. Fuad Şemsî Bey hürmetle ellerinizden öper. Ali Rızâ Efendi'nin berây-ı takdim verdiği fotoğraf melfufdur. İhtiyaklarımı arzeder, ittifatlarınızı gözlerim, sevgili mübeccel üstâdım efendim.»

Mâhir

Lugatçe:

Arîza: Küçüğün büyüğe gönderdiği mektup. * Vusul: Erişme. * Muttalî': Haberdar. * Mütelehhif: Kederlenmiş. * Haber-i elim-irtihal: Üzücü ölüm haberi. * Kazâ: Allah'ın takdirinin, kaderin vuku bulması. * Hâk-i Gufran: Gömülenin İlâhî affa uğrayacağı umulan toprak. * Cenâb-ı Kibriyâ: Allah. * Habib: Sevgili, burada: Hz. Muhammed. * Müstağrak-ı eltaf: Lütuflara gark olan. * Arsa-i belâgat: Söz sâhası. * Şehsüvar: En yaman at binicisi. * İmtilâ: Dolmak. * Halâ: Boşluk. * Haşmet-i beyan: Anlatış büyüklüğü. * Selsebîl-i âteşin: Harâretli acıcılık. * Lerzedâr-ı tahassüs: Hisleri titreten. * Hâlık-ı levh ü kalem: Kalemî ve onun yazacağı yeri yaratan, Allah. * Nâypâre-i huşk: Kuru kâğıt parçası, kâğıt kalem. * Feyyaz: Feyizli. * Tarâvetdar: Tâze. * Süreyyâ: Ülker yıldızı. * Serâ: Yer, toprak. * Zir-den bâlâya: Aşağıdan yukarıya. * Efkar: Fikirler. * Kaarî: Okuyucu. * Kahr-ı hasm eylemek: Düşmanı kahreylemek. * Hâme: Kalem. * Ahd: Devir, zaman. * Bilittifak: İttifakla. * Kaail: Söyleyen. * Tag-

Son sekiz on sene zarfında ben merhum ile pek samimi dost olmuştum; birbirimizi çok sevmeye başlamıştık. Onur Malta'ya tagrîbi ¹⁴ üzerine, hayli zaman müteakabil iştîyak içinde yaşadık, sonra yine buluştuk. Lâkin, artık kendisiyle bu arz üzerinde bir daha buluşmamıza imkân kalmadı. İnşâallah Hakk'ın harîm-i rahmetinde birleşiriz. Benim bunda hiç şüphem yok:

قُلْ يَا عِبَادِيَ
الَّذِينَ اسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
إِنَّا لَنَغْفِرُ لَكُمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

15

Matbûatı tâkip edememekle berâber, merhum için adamakıllı bir şey yazılamadığı kanaatindeyim. Vâkıa ne yazılsa, onun azamet-i rûhu karşısında pek küçük kalır; lâkin her hâlde elden gelen diriğ olunmamalı idi. Midhat Cemâl'in mensur mersiyesinden başka ¹⁶, Cenâb gibi, Hâmid gibi eâzımın, merhûma âid ehemmiyetli bir yazısı intişar ederse, çok ricâ ederim beni mahrum bırakmayın Mâhir Bey.

lit eden: Yanıltan. * Rub'u: Çeyrek. Vâsîtü'l-ıkd: Gerdanlığın büyük orta taşı. * Kılâde-i san'at: San'at gerdanlığı. * Dest-i kazâ: Takdirin eli. * Tasdi': Baş ağrıtmak. * İctinap: Çekinmek. * Perverde edilen: Beslenen. * Müşfik: Şefkatli. * Tahassüsât-ı üstâdâne: Üstâda yakışan hisler. * Berây-ı takdim: Takdim için. * Melfuf: Mektupla berâber. * İştîyak: Hasret hissi. * Mübeccel: Sayılmaya lâyık.

14 Tagrib: Vatandan uzaklaştırılmak, gurbete gönderilmek.

15 «Yâ Muhammed, de ki: Ey nefslerine zulmetmiş olan Allah'ın kulları, Cenâb-ı Hakk'ın merhametinden ümidi aslâ kesmeyiniz! Allah, bütün günahları bağışlar. Hiç şüphe yoktur ki, O bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.» Kur'an-ı Kerim, Sûre: 39, Âyet: 53).

16 Âkif Bey'in beğendiği bu mersiye'nin hangi gazete veya mec-mûada neşrolunduğunu tesbit edemedim. Kendilerine mürâcaat ettiğim, Süleyman Nazif Bey'in muhterem evlâdı Said Nazif Ozankan Beyefendi de, böyle mensur bir mersiyeden haberdar olmadıklarını bildirdiler. Bu hususta mâlûmatı olan okuyucularımızın himmeti ricâ olunur.

Dârü'l-fünun işinin arzûmuz vechile neticelenemeyişi, başkaca teessürümü mücib oldu. 17 demekten gayrı çâre ne?

«Ziyâ dûr ise evc-î rifatinden ıztırâridir.

Felekte baht utansın bî-nasib erbâb-ı himmetten.»¹⁸

Vazife arkasında koştuktan vakit bulup da bir şey okuyabiliyor musunuz? ¹⁹ Nasıl ediyorsunuz? Fuad Şemsi'yi sık sık mı görüyorsunuz? Onunla sohbeti ne kadar ileriye götürürseniz o kadar memnun kalırsınız. Benim her birinizi ayrı ayrı göreceğim geldi. Allah bana sizlerin yokluğunu göstermesin.

Servet nerelerde, Fâhir nasıl? Ali Rızâ Efendi Hoca'nın resmine, iltifâtına çok memnun oldum. Ellerinden öpdüğümü, duâsına muhtac olduğumu söylersiniz olmaz mı evlâdım?

Kuzum Mâhir Bey, Hind'li şâir İkbâl'in birlikte okuduğumuz «Peyâm-ı Meşrik» adlı eseri acaba sizde mi kaldı idi? Eğer sizde bırakmışsam, lûtfen onu bizim Ömer Rızâ Bey'e ²⁰ verin ki, bana buraya göndermeleri için eve yazmıştım.

Bir ricâm daha var: Osman Şems Efendi merhûmun «Gözü dünyâ mı görür âşık-ı didâr olanın... döne döne...» sini istiyorum ²¹. Bu şiirin hatırımda ancak iki üç bendi kalmış, lût-

17 «Hüküm Allah'ındır» mânâsındaki hikmetli söz.

18 Âkif merhum, Nâmık Kemâl'in «Hürriyet Kasidesi»nden aldığı bu beytin bir evvelindeki mısırâ, buraya dalgınlıkla yazmış olsa gerektir. Yukarıdaki beytin ikinci mısırâ: «Hicâp etsin tabîat yerde kalmış kaabiliyyetten» olacaktır.

19 Boş şeylerle vakit geçirmekten hiç hoşlanmayan millî şâirimizin en büyük zevklerinden birisi, ilmi veyâ edebî kıymeti olan eserleri okumak, bu arada başkalarına da okutmaktır.

20 Âkif Bey Mısır'a gitmeden önce, Muhammed İkbâl (1873-1938')'in, o sırada kendisine gönderdiği «Peyâm-ı Meşrik» (Şark'tan Haber) isimli eserini okur, çok beğendiği için bir kere de Mâhir Bey'le tekrarlar. Anlaşılan, Mısır'da iken yine okumak arzûsunu duydu ki, şâyed Mâhir Bey'de kaldı ise, büyük dâmâdı Ömer Rızâ Doğrul (1888-1952) vâsıtasıyla gönderilmesini bekliyor.

21 Âkif Bey'in ayağa kalkarak okuduğu ve okurken âdetâ mest olduğu bu şiir, en büyük mutasavvıf şâirlerimizden Osman Şems

fen teknilini bana yazın gönderin. Şâyed sizde yoksa, elbette birinden bulabilirsiniz.

(1813-1893) Ef. Hz. ne âiddir ve kızı Fatma Servet Hanım'ın doğum yapacağı sırada vefât etmesi üzerine, teessür içinde yazılmıştır (bkz. Son Asır Türk Şâirleri — İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, s. 1796-1802).

Bu lâtif şiiri, yeri gelmişken naklediyoruz:

«Gözü dünyâ mı görür âşık-ı didâr olanın,
Dilberî sen gibi bir mâh-ı dilâzâr olanın,
Gayre meyli olamaz aşkın ile yâr olanın,
Yücedir rütbesi mihrinle hevâdâr olanın,
Ayağı yer mi basar zülfüne berdâr olanın,
Âşk u şevk ile verir cân ü serî döne döne...

Nâr-ı aşkınla yanar şem'a-i kâfûr gibi,
Sâf eder sinenin âyine—i billûr gibi,
Cûş eder mevc-i dilî, mevc-i yem-i nûr gibi,
Görünür bank-i «Enallah» ile Mansûr gibi,
Tutuşur meş'al-i âhî şecer-i Tûr gibi,
Savrulur göklere her bir şereri döne döne...

Sana dil-beste olan zülf-i perişânın ile,
Mest olur gerçi mey-i la'l-i gül-efşânın ile,
Hûn-ı âğişte olur hançer-i müjgânın ile,
Âkıbet pârelenir pençe-i hierânın ile,
Saplanıp sih-i gamâ âteş-i sûzânın ile,
Lâht-i püryâne döner tâ ciğeri döne döne...

Her tecellî kim eder âşk-ı dil-efrûz-ı nigâr,
İnleyip bâd, açar bağrını gülbâğ-ı bahâr,
Cûyler girye edip na'ra urur mürg-ı hezâr,
Raks eder pîr-i felek, vecd ile bisabr ü karâr,
Kimi bisavt ü hurûf ü kimi pür nâle vü zâr,
Zikr eder Hakk'ı, cihân, zir ü berî döne döne...

Cezbe-i âşk ile bir âleme kıldım ki hırâm,
Düştü sermest, gönül bezmine hibâde vü câm,
Çeşmîme oldu hüveydâ, nice merdân-ı kirâm,
Kimi Veys ü kimi Bedr ü kimisi Şems-i benâm,
Mevlevî gibi şebistân-ı mahabbette müdâm,
Şem'inin yanmada pervâneleri döne döne...

Emin ellerinizi öpüyor; ben de kemâl-i iştîyak ile gözle-
rinizi operim iki gözüm evlâdım. Tanıdıklarımızın cümlesine,
Hayri ile Ferid başta olmak üzere selâmımı söyleyin. Allah'ın
sıyânetine emânet olun Mâhir Bey.

1 Şubat 342²²

Mehmed Âkif

Âh, kim gerdiş-i dölâb-ı cihân seyr-i nısâb,
Aksiné devr ile édip yine gül-âb-ı serâb,
Etti bû bâğ'da bir serv-i revânım, gümyâb,
Kıldı üftâde-i câh-î çemenistânı türâb,
Mevc-i nâlemden olup devrine zencir tınâb,
Delv-i çeşmim dökülür eşk-i terî döne döne...

Kıldı hasret beni serkeşte vü mestâne revân,
Nârı firkat dilimé açtı nicé dâğ-ı nihân,
Bâştan bâşa olup zâr, tenim, dide-i cân,
Görmeyé zülfü içindé rûh-ı cânânı ayân,
«Şems» olup hem-reviş-i mihr ü meh-i nûr-efşân,
Seyr eder çerh ile şâm ü seherî döne döne...

Lugatçe:

Didar: Yüz, çehre. * Dilâzâr: Gönül kırıcı. * Mihr: Mahabbet,
güneş. * Hevâdar: Havalanmış. * Zülf: Saç. * Berdâr: Asılmış. *
Ser: Baş. * Nâr-ı aşk: Aşk ateşi. * Şem'a-i kâfur: Beyaz mum.
* Mevc: Dalga. * Yem: Deryâ. * Bank-ı Enallah: Hallâc-ı Mansûr'un
cezbe hâlindeki feryâdı. * Meş'al: Meş'ale. * Şecer-i Tûr:
Hz. Mûsâ'nın ilâhî tecelliyi gördüğü Sînâ dağının ağacı. * Şerer: Kı-
vılcım. * Dilbeste: Gönül bağlamış, âşık. * Gül-efşân: Gül saçan. *
Hûn-ı ağışte: Bulaşmış kan. * Müjgân: Kirpikler. * Sîh: Demir şiş.
* Lâht-i püryan: Yanan bir parça. * Dil-efrûz: Gönül aydınla-
tan. * Nigâr: Resim gibi güzel olan sevgili. * Bâd: Rüzgâr. * Gül-
bağ: Gül bahçesi. * Cûy: Irmak. * Giryê: Ağlama. * Mûrg-i hezâr.
Bûlbûl. * Pîr-i Felek: İhtiyar dünyâ. * Zîr ü ber: Alt ve üst. * Hı-
râm: Salınıp yürüme. * Bibâde vü câm: Şarapsız ve kadehsiz. * Hü-
veydâ: Âşikâr. * Merdân-ı kirâm: Büyük adamlar. * Şebistân: Hal-
vethâne, ibâdethâne. * Müdâm: Devamlı. * Şem': Mum. * Gerdiş: Dö-
nüş. * Nısâb: Asıl, esas. * Gümyâb: Az bulunur. * Üftâde: Düşkün.
* Câh: Makam, yer. * Çemenistan: Çimenlik. * Türâb: Toprak. * Tınâb:
Urgan. * Delv: Kova. * Hem-reviş: Berâber gidiş. * Çerh: Dönen
âlem, felek.

22 1 Şubat 1927.

NOTLAR

ve

TENKİDLER

Fevziye Abdullah Tansel

Her ilim dalında olduğu gibi, edebiyat ve edebiyat târihi araştırmalarının da başlıca hedefi, kendine öz metodlara bağlı kalınarak hakikate erişmek, edinilen yeni bilgileri ortaya koymaktır; böylece, o ilim dalının, beslenip gelişmesi, inkişâfı sağlanmış olur. Kazanılan bilgilerin daha önce bilinen şeyler olup olmadığının, bunlara yeni birşeyler katıp katmadığının anlaşılabilmesi, ancak, o sâhada yıllar boyu sürüp giden metodlu çalışmaların ışığında elde edilen notların yardımıyla mümkündür. Bilinen şeylerin tesbitine yarayan böyle bir çalışma, bilinmeyen şeylere karşı uyandırdığı tecessüs dolayısıyla, araştırma sırasında yeni bilgilerin fark edilmesine, ilmi gerçeklere erişilmesine yol açar.

Bir ilim dalında ihtisas sâhibi olmak ile, umûmî bilgi sâhibi olmak aynı değil, başka başka şeylerdir. İkcincilerin yazılarında esas maksadı, çoğu, edindikleri umûmî bilgileri yaymak, kökleştirmek teşkil eder; bu gibi yazılar, ihtisas sâhiplerinin öne sürdükleri ve kendilerinin sınırlı çevresine hitâp eden yeni buluşlarının, yeni fikirlerinin daha geniş tabakalar arasında yayılmasını sağlayacağından çok faydalıdır; böyle bir maksattan uzaklaşmamak, harcanılan emeği verimli hâle getiren iş-bölümü bakımından da lüzumludur. Aksi hâlde, umûmî bilgi sâhipleri kendi sâhalarının dışına çıkıp, kendilerince yeni edinilen bilgileri, fikirleri, yeni buluşlarını, aslında ötedenberi bilinen bu şeyleri, o yoldaki ilmi çalışmalara bir yenisini katmak maksadıyla öne sürerlerse, bundan, o ilim dalında çalışanların faydalanmalarına değil, zarar görmelerine yol açılmış olur: İhtisas sâhipleri, bu yeni bilgilerin ne olduğunu

anlayabilmek için o yazıyı merakla okumakla; o sâhaya yönelen genç araştırmacılar ise, verilen bilginin yeni olup olmadığını ayırtedebilecek seviyeye henüz erişemedikleri için, yeni sandıkları bu bilgileri not etmekle vakit kaybetmiş olurlar.

Günümüzde, edebiyat ve edebiyat târihi araştırmalarında ihtisas sâhiplerinin gittikçe azaldığı, umûmî bilgi sâhiplerinin bunların yerini kapladığı, gözle görülür hâle gelmiştir. Edebî-yâtımızın muhtelif mes'eleleri, edebiyat târihimizin hemen her devresi, daha çok Tanzimat ve ondan sonraki devir ile halk edebiyâtı hakkındaki araştırmalarda, önceleri yayımlanmış bulunan bilgilerin, metinlerin birçok def'a neşredilmesi, böyle yazıların gittikçe yaygınlaşması dikkati çekmektedir. Yazımızın birinci bölümünde, böyle yazılardan birini örnek olarak göstermeğe çalıştık. Heman söyleyelim, ne bu araştırmayı yazanın şahsına, ne de bunu basan dergiye ta'riz düşüncesindeyiz; bu yüzden müellifinin, yazısının basıldığı mecmûanın adını vermediği yersiz bulduk. Bu objektif tenkidlerimizle, çalışmakta olduğumuz ilim dalında gittikçe yaygınlaşıp derinleşen ilim çöküntüsünün sebeplerinden yalnız birini ortaya koymak istediğimizin anlaşılacağını sanmaktayız.

Yazımızın ikinci bölümünde, Arap harfleriyle yazılışı araştırılıp görülemediği için, imlâca başka başka şekilde, yanlış yazılan bir mahlasın, nasıl yazılması lâzım geldiği kesinlikle tezbît edilmiştir.

Herhangibir mes'elenin çözümünde, elimizde yeteri ölçüde deliller bulunmadığı zaman kesin hükümlere varamaz, yine delillere dayanarak, ihtiyatı elden bırakmaksızın tahminlerde bulunuruz. Önce gözden kaçan vesîka, veyâ sonradan elde ettiğimiz bir yeni bilgi, o zayıf tahminin yerini daha kuvvetli sine bırakabilir. Halk şâirlerimizden Âhû'nun, S. Nüzhet Ergun XVII., N. Sâmi Banarlı ise XIX. asrın başlarında yaşamış olabileceğini ileri sürmüşlerdi; daha başka ip-uçlarına dayanarak bu tahminlerden ilkinde katıldık. Yazımızın üçüncü bölümünde bu mes'eleler üzerinde durulmuş, bunun v.b. hususların aydınlatılabilmesi için nelerin araştırılması lâzım geldiği belirtilmeğe çalışılmıştır.

1 — AHMED HÂŞİM ve BİLİNMEYEN İKİ ŞİİRİ

Bir derginin 1975 yılı Mayıs sayısında basılan *Ahmed Hâşim ve Bilinmeyen İki Şiiri* başlıklı araştırmanın yazarı, Ahmed Hâşim'i yakından tanımaktadır; bunu, «Ben Mülkiye Mektebi'nde (1931-33), Ahmed Hâşim'in öğrencisi olmak bahtiyarlığına erişenlerden biriyim. Edebiyâta ve şiire vurgun bir genç olarak, okulda geçen yıllarımı, o, bir dev gibi doldurmuştur. Şiirlerini kendi ağzından, kendisine has biçimiyle dinlemek sevincini duymuşumdur» cümlelerinden öğreniyoruz. Yazar, böyle bir bağlılık dolayısıyla, Abdülhak Şinâî Hisar'ın 1963'de basılan *Ahmed Hâşim — Şiiri ve Hayatı* adlı eserini de okumuştur; «A. Ş. Hisar, aynı eserinde Hâşim'in, kitaplarına almadığı birçok şiirinin bulunduğunu yazıyor. Bunları dergi sayfalarında bırakmakla isâbet edip etmediğini takdir etmek kolay değildir. Biz, kitaplarına girmeyen şiirleri tesbit bakımından *Mecmûa-i Edebiye*'yi ve *Mâlûmat*'ı bulup taramış değiliz. Fakat *Âşîyan*'da yayınladıklarından ikisi kendi kitaplarında yer almamıştır» diyor. Yazar, bu münâsebetle, önce, *Âşîyan* mecmûası hakkında bilgi vermiş, Hâşim'in, bu mecmûada gördüğü iki şiirini yayımlamıştır; bunlar, *Âşîyan*'ın 1 ve 3'üncü, 28 Ağustos ve 11 Eylül, 1324/1908 tarihli sayılarında basıldığını kaydettiği *Peri-i Hürriyet* ile *Hilâl-i Semen*'dir¹.

Müellifimizin, Ahmed Hâşim'in «bilinmeyen iki şiiri» dediği *Peri-i Hürriyet* ile *Hilâl-i Semen*, 1947-73 yılları arasında dört def'a basılmış bulunmaktadır. Önce Şerif Hulûsi'nin *Ahmed Hâşim, Hayatı — Şiirleri*'nde², daha sonra Rif'at Necdet

1 Şiirin adı *Hilâl-i Semen* değil, ikinci kelimeyi doğru olarak yazarsak, *Hilâl-i Semen*'dir. Yazar, bu şiirleri ve sâdeleştirdiği şekillerini neşrederken okuyuş, vezin, ma'nâlandırma bakımından pek çok olmamakla berâber bazı hatâlara düşmüşse de, bunları birer birer burada belirtmekte fayda görmüyoruz. *Hilâl-i Semen*'i de, *Yasemen Ay* olarak sâdeleştirmiştir. *Semen*, yasemin denilen güzel, kokulu, beyaz çiçeğin adıdır; Hâşim *semen* kelimesini mecâzî ma'nâda *parlak, yeni doğan ay* anlamında kullanmış, bunun, «*Böyle her nev-hilâli seyyetti*» mısraında görüldüğü üzere *yeni (doğan) ay* ma'nâsına geldiğini anlatmıştır.

2 İst., 1947, Kenan Matbaası, s. 94, nu. LXXXVI; s. 95, nu. LXXXVII. Eserin *Notlar ve Varyantlar* bölümünde verilen bibliyograf-

Evrimer'in *Fecr-i Âti Şâirleri* — Ahmed Hâşim adlı kitabında³, yine Şerif Hulûsî'nin *Ahmed Hâşim — Hayâtı, San'atı ve Şiirleri*'nde⁴, dördüncü olarak Kenan Akyüz'ün *Ahmed Hâşim — Şiirler* adlı eserinde yayımlanmıştır⁵. Yazarımız, Ahmed Hâşim'in *Göl Saatleri* ile *Piyâle* adlı şiir kitaplarını gözden geçirmiş, bunlarda her iki şiirin yer almadığını görmüş,

ya eksik, karışık ve yanlış: «LXXVI. **Peri-i Hüriyet** — Bu şiir ilk def'a **Âşıyan** mecmûası, s. 1, 1324, s. 71-72'de neşredilmiştir» deniliyor; bu notun, **Âşıyan**'ın 3'üncü sayısında basılan **Hilâl-i Semen** dolaşısıyla verilmesi lâzım gelirdi. «LXXVII. **Hilâl-i Semen** — Bu şiir ilk def'a **Servet-i Fünûn Mecmûası**, XXXVIII, 3 Kânûnevvel, 1325, s. 71' de neşredilmiştir» deniliyor. Bu not, LXXVIII. **Kış**; LXXIX. **Bahar** adlı şiirler için de, hiç farksız olarak verilmiştir (S. 133). **Servet-i Fünûn**'un 38'inci cildine bakarsak (Nu. 967, 3 Kânûnevvel, 1325, s. 71), **Kış** ve **Bahar** adlı şiirleri görürüz; fakat bunda, **Hilâl-i Semen** adlı bir şiiri yoktur.

3 İst., İnkılâp Kitabevi, 1958, s. 148, 149. Şiirlerin önce nerede basıldıklarına dâir verilen bilginin, Şerif Hulûsî'nin eserinden alındığı, **Hilâl-i Semen**'in **Servet-i Fünûn**'da basıldığı bildirilmesinden, dolayısıyla aynı yanlışın tekrarlanmasından da anlaşılıyor.

4 İkinci basım, Ankara, 1967; Bilgi Yayınevi, nu. LXXVI, s. 146, **Peri-i Hüriyet**; nu. LXXVII, s. 147, **Hilâl-i Semen**. **Notlar ve Varyantlar** kısmında, aynı yanlışlar düzeltilmiş değildir (S. 185).

5 Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İst., 1973, s. 29, 7. Bu eserde, şiirlerin önce hangi dergilerde basıldığını anlatan bibliyografya bilgisi yoktur. Hâşim'in *Göl Saatleri* ve *Piyâlesi*'ne almadığı, muhtelif dergilerdeki, Şerif Hulûsî tarafından basılan eserin her iki tab'ında olduğu gibi, elde edilen yirmi şiir Kenan Akyüz'ün bu eserine de alınmış, bu yirmi şiire herhangibir yenisi katılmış değildir; kendisi de, **Önsöz**'ünde bu şiirleri içine alan eserleri gördüğünden bahsetmiştir. «Ancak, sayısı yirmiyi bulan ve ilk yayımlandıkları dergilerden toplanmış olan bu şiirlerin yeni harflerle tesbiti sırasında birçok okuma ve vezin hatâları yapılmış ve aynı hatâlar bu şiirleri olduğu gibi aktarmak sûretiyle hazırlanmış olan öteki baskılarda da» tekrarlanmış bulunduğuna **Önsöz**'ünde dikkati çeken değerli meslekdaşım Kenan Akyüz, «Hazırladığımız bu son baskıda ise, gençlik şiirleri dergilerdeki asılları ile yeniden karşılaştırılmak sûretiyle, bu yanlışlıklar düzeltilmiştir» diyor (S. IV). Böyle denilmekle berâber, eserde, nelerin düzeltildiğine dâir, tenkidli basım husûsiyeti gösteren herhangibir nota rastlamış değiliz. Gerçi, Şerif Hulûsî basımındaki birkaç yanlış düzeltilmiştir; fakat bundaki vezni, ma'nâyı bozan bazı yanlışların olduğu gibi tekrarlandığı da görülür: **Fakat neder bilemem**

böyle sathî bir araştırma ile yetindiği için, bu araştırmasını «İşte edebiyat târihimize ışık tutacak bir-iki bilgi» cümlesiyle bitirmiştir. Gerçek olan, Hâşim'in «bilinmeyen iki şiiri»nin bulunduğu hakkında bilgi edinmiş olmamız değil, önceki dört basımından habersiz kalındığı için beşinci basımına da tanık olmamızdır.

2 — CELÂL SÂHİR'İN MAHLASLARINDAN: ŞÂRIK

Celâl Sâhir Erozan'ın ve Şâirlerimizden Sekizinin Kullandıkları İğreti-Adları İsbatlayan Notlar başlıklı yazımızda, Celâl Sâhir'in mahlaslarından birinin ba'zı yerlerde Şarik, ba'zan Şârik şeklinde yazıldığından bahsetmiştik; şarik şeklinde bir kelime bulunmadığına göre, bunun, «belki şirk, veyâ şark kökünden türeyen» bir kelime olabileceğini, «Şârik, veyâ Şârik imzâsıyla bir yazısına henüz rastlamadığımız için bu hususta bir şey» söyleyemeyeceğimizi yazmıştık⁶. O araştırmamızın basımından sonra *Mecmûa-i Lisan*'da gördüğümüz *O Âşinây-ı Ba'ide* ve *Yalnız O* başlıklı şiirlerinin altındaki takma-ad, Şârik, veyâ Şarik şekillerinin yanlışlığını, bu mahlasın şark kökünden türeyen, *parlak, doğup parlayan* anlamına gelen *Şârik* olduğunu açıkca anlatır⁷. *O Âşinây-ı Ba'ide*'nin yazıldığı târih 3 Eylûl, 1315 (15.IX.1899), ötekinin 16 Ekim, 1314 (28.X.1898)'dür.

3 — HALK ŞÂİRİMİZ ÂHÛ'NUN DESTAN'I

Çok değerli meslekdaşım, aziz arkadaşım Nihad Sâmi Banarlı, *Halk Dili, Halk Kültürü ve Halk Şâirlerinin Destanlarıyla Türk - Rus Savaşları* adlı yazısında, bu şâirlerimizin söy-

hilkatin o cezâsı; ayrıca **Leyli vahdet ü gurbette beklenen sendin** mısralarının basıldıkları mecmûada, ilkinin son kelimesi, ikincinin basındaki terkip, doğru olarak **eczâsı, Leyâl-i vahdet** şeklindedir; Şerif Hulûsî'nin bu hatâsı, Kenan Akyüz'ün eserinde de tekrarlanmıştır. (Ş., 138, 146; K., 14, 30).

6 **Kubbealtı Akademi Mecmûası**, yıl 3, nu. 2, Nisan, 1974, s. 41 v.d.

7 Nu. 45, 46; 19 Mayıs, 14 Haziran, 1316 (1 ve 27 Haziran, 1900).

O Âşinây-ı Ba'ide başlıklı, **Beyaz Gölgele**'e alınmıştır (İst., 1325, Hilâl Matbaası, s. 229 v.d.).

ledikleri «destanların büyük husûsiyeti, bir târîh safhasını halk gözüyle görüp, halk duygusuyla duyup, halk diliyle söylemiş» olduklarını, bu şiirlerin, «Türk halkını bugün de ayakta tutan» geniş halk kültürünü yansıtırma bakımından ehemmiyetini anlattıktan sonra, Âhû'nun *Dâstân-ı İslâm Pâdişâhı* üzerinde durmuştur. Müellifimiz, bu destanda geçen kelimelere, ta'birlere dayanarak ma'nevî ve coğrafya kültürümüzü yansıtan örneklerin tahliline başlamadan önce, Âhû ve destanı hakkında bilgi vermiştir: «Yalnız halk kültürü için değil, aynı zamanda Türk - Rus savaşları karşısındaki halk duygu ve düşünceleri için vereceğimiz örnekler, elimizdeki — tek yazma olduklarını sandığımız — bazı kıymetli cönklerde. Önce Âhû mahlaslı bir halk ve ordu şâirinin *Dâstân-ı İslâm Pâdişâhı* isimli destanından parçalar göreceğiz. Bu destan Kırım harbinden daha eski bir Türk - Rus savaşı için söylenmiş görünmektedir. Bu savaş muhtemelen XIX. asrın başında, 1807-12, yâhut 1828 Rus harblerinden birinde söylenmiştir.» N.S. Banarlı, bu yazısının esâsını adı geçen *destan*'ın tahlili teşkil ettiğinden, çok ihtiyatlı ifâde kullanarak, *destan*'ı kendisindeki tek yazma olduğunu sandığı cönkten aldığını, bunun Kırım Savaşı'ndan önce, belki XIX. asır başında söylenmiş bulunduğunu tahminden öte bilgi vermemiştir⁸. Elimizdeki notlar, daha önce yayımlandığını gördüğümüz bu *destan*'ın, N. S. Banarlı'nın tahmin ettiği gibi, 1853-56 Kırım Savaşı'ndan önceki savaşlar dolayısıyla söylenildiğini, fakat şâirinin XIX. asrın başında değil, XVII. asırda yaşadığını tahmin etmemizin daha uygun düşeceğini anlatmaktadır:

S. Nüzhet Ergun, Âhû'nun hayâtı hakkında bilgi verirken, Hammer'in *Osmanlı Şiiri*'nden faydalanan Ali Emiri'nin *Tezkire-i Şuarây-ı Âmid*'inden faydalanmıştır: Kara-oğlu unvânıyla tanınan Âhû Diyâribekirli'dir. Sesi güzel, saz çalmakta usta, bestekâr, «IV. Murad devrinden, IV. Mehmed asrına kadar» mûsikî ilminde devrinin başta gelenlerinden idi. IV. Murad devrinde İstanbul'a gelmiş, buradaki şöhretini IV. Mehmed devrinde de sürdürmüştür. Hammer tarafından sekiz be-

⁸ **Kubbealtı Akademi Mecmûası**, yıl 2, nu. 2, Nisan, 1973, s. 33 v.d.

yitlik bir şiiri Almanca'ya çevrilen, «sâhib-i mecmûa-i şarkıyyât» vasfı verildiğini de yazan Ali Emiri, «Biz, bu sâhib-i mecmûa-i şarkıyyât kim olduğunu bilmediğimiz gibi, ne o mecmûaya, ne de Âhû'nun âlem-i şiirde âsârına tesâdüf ettik» diyor⁹. S. N. Ergun da, bu bilginin «sihhat derecesi hakkında hiçbir şey» söyleyemeyeceğini, fakat verilen bu bilgi ile, mecmûalarda bulunduğu Âhû mahlaslı şiirlerin münâsebeti olduğunu yazıyor. S. N. Ergun'a göre, «Âhû bir Bektâşî şâiridir. Nitekim *Bektâşî Şâirleri* adlı eserde,

«İkrâr verdim dönmem Elest Bezmi'nden
«Verdiğim ıkrârı îmândan aldım
«Başka seyrân gördüm çeşm-i zârından
«Bu mahabbeti ol seyrândan aldım

«bendi ile başlayan bir *Devriyye*'si yazılıdır¹⁰; maamâfih Hu-

9 C. 1, İst., 1328, Matbaa-i Âmidî, s. 112 v.d. Ali Emiri, Hammer'in, Âhû'nun «Baba Âhû şöretini» kazanması, Âhû kelimesine **geyik** ma'nâsı vermesi dolayısıyla düştüğü yanlış dokunmuştur: Âhû denildi mi **ceylân** ma'nâsının hatırlandığını tabi'î bulmakla berâber, «Şu kadar var ki debbâğların piri Ahi Ören Veli Hazretleri olduğu için, bu zâta mensûp olmak ve **Ahi Baba**'dan tahrif edilmek üzre, şehirimizde debbâğlar esnafı kethudâsına **Âhû Baba** denir» diyor; şâirimizin Âhû Baba lakabıyla şöret kazandığına göre, debbâğlar kethudâsı olduğu, «veyâ kethudâ-zâdelik gibi bir nisbeti» bulunduğu düşünülebileceğini ileri sürmüştür.

10 S. N. Ergun, *Bektâşî Şâirleri*, İst., 1930, Devlet Matbaası, s. 11 v.d. Bu eserde, sözü geçen ve onsekiz dörtlükten ibâret *Devriyye*, şâirine dâir bilgi verilmeksizin Âhû Dede başlığı ile yayımlanmıştır. S. N. Ergun'un *Türk Şâirleri*'nde Âhû Dede'ye ayırdığı bir madde vardır; kendisindeki bir Bektâşî **cönk**'ünde, «Âhû Dede mahlasıyla bir şâirin tam bir Bektâşî edâsıyla yazılan bir manzûmesi» bulunduğunu, bu şiirin, XVII. asır şâirlerinden Diyâribekirli Âhû'ya âit olması mümkün olduğu gibi, Âhû Dede mahlasıyla şiirler yazan bir Bektâşî şâirine âit olabileceğini de yazmıştır (C. 1., İst., 1941, s. 26 v.d.). Sözüünü ettiği şiir, *Bektâşî Şâirleri* adlı kitabındaki (Bk., y.k., 10'uncu not) değil,

Turnam size seyyah vermiş Murtazâ
Nazlı nazlı söyler Horasan diyu
Ehl-i Beyt'e canın eylemiş fedâ
Nazlı nazlı söyler Horasan diyu

dörtlüğü ile başlayan Bektâşî şiiridir. Vasfi Mâhir'in eserinde, kaynak

lafây-ı Râşidin'den saygı ile bahseden ve Sünnî akîdelerini benimsemiş tarikat müessislerine karşı hürmetkâr bir lisan kullanan şâir, herhâlde koyu bir Bektâşî sayılamaz. Onun Bektâşilik'i, sazşâirlerinden olması dolayısıyla umûmî bir temâyülden ibârettir.» Âhû'nun hece vezniyle şiirlerini ba'zı mecmûalarda (Üniversite Kütüphanesi, nu. 273, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri K. Mz. 849) gördüğünü, Âhû'nun XVII. asır sazşâirlerimizden olduğunu kabûl eden S. N. Ergun, onun üç şiirini, kendisindeki bir mecmûadan alarak yayımlamıştır. Bunlardan ilki, N. S. Banarlı'nın neşr ve tahlil ettiği,

Pâdişâhım, âlem yetti gazâya
Evliyâlar itti ıkrâr önünce
Sadr(-ı) A'zam kuşandı gayret kılıcın
Bir şecâat itti izhâr önünce

dörtlüğü ile başlayan destandan başkası değildir; geri kalan ikisinin,

Yürü, var Hakk'a eyle bir amel
Âşıkâ sevdâ ne güzel uymuş
Âşkıdır evvelâ dünyâya temel
Hikmet-i Mevlâ ne güzel uymuş

Dilim kalem kalbim defter yazarım
Mahabbet bahrine dalaldanberi
Leylâ'm deyüb kan ağlayub gezerim
Mecnun olub aşka uyaldanberi

mısırâları ilk dörtlüklerini teşkil ediyor. S. N. Ergun'un da dikkatimizi çektiği gibi, ikincisinin son kıt'asında Âhû'nun asıl adı Ali olduğu anlaşılır¹¹:

Mahlasım Âhû'dur, ismim Ali'dir
Sanma derûnumda dünyâ mâlîdir
Şükür kalbim îmân ile doludur
Kendi noksânımı bileldenberi

gösterilmeksizin verilen bilgi, S. N. Ergun'un **Türk Şâirleri**'nde yazdıklarının çok kısaltılmasından ibârettir; alınan metin ise, yine S. N. Ergun'un eserlerinden **Bektâşî Şâirleri**'nde Âhû Dede adına yayımlandığı **Devriyye** (Bk., y.k., 10'uncu not)'dir (**Tekke Şiiri Antolojisi**, Ankara, 1955, Buluş Kitabevi, s. 326 v.d.).

11 **Türk Şâirleri**, c. I., İst., 1941, s. 27 v.d.

Âhû'nun *destan*'ında pâdişah ile sadr-ı a'zamın da katıldığı savaşı yürütenler, piyâdeler, çarkacılar, yeniçeriler, din bakımından vazifeli hâfızlar, şeyhler, v.b., bunları ma'nen destekleyen, N. S. Banarlı'nın ta'biriyle *ruhlar ordusu* diyebileceğimiz, asırlar boyunca mânevî kudretiyle yaşayan din uluları, evliyâlar, şehidler ordusu da tasvir edilmiştir. İlham kaynağı olan târihi hâdiseyi yansıtan kısımlar azdır; bunlara örnek alabileceğimiz,

Aradılar İrân ile Turân'ı

İrân ile Turân düştü merâka
Nâmeler yazıldı Şâm ile Şark'a

mıs râları, bir İran savaşından söz edildiği fikrini uyandırmaktadır. *Destan*'ın S. N. Ergun basımı onsekiz, N. S. Banarlı'nın bazı dörtlüklerini yayımladığı nüshadaki ise yirmiiki dörtlüktür. Banarlı'nın neşrettiği,

Otuz saat derler ordunun ucu
Biribirimize etmezüz gücü
Çalalım Moskof'a eğri kılıcı
Kan ağlasun Yedi Kiral önünce

dörtlüğü S. N. Ergun basımında eksiktir. Bu dörtlüğe dayanarak, *destan*'da, yalnız İran değil, Türk - Rus savaşından da bahsedildiğini söyleyebiliriz. IV. Murad'ın İran'a karşı, kendisinin idâre ettiği iki seferden ilki, Şâh Safi'nin Van'a taarruzu üzerine başlamış, Sadr-ı A'zam Mehmed Paşa kumandasındaki ordu 15 Ekim, 1633'de Üsküdar sahrâsına çıkartılmıştır. Buna, fethedilen kal'enin adı dolayısıyla Revan Seferi adı verilir. «Kırım Hanlığı'nın karışık durumu ve Kazak taarruzları Osmanlı Devleti'ni uğraştıran başlıca gâileler», IV. Murad devrinin başından sonuna kadar yer almış, bunlar, Osmanlı - Leh münâsebetleri, «Erdel hâdiseleri, İran muhârebeleri ile birlikte» sürüp gitmiştir. Fâzıl Ahmed Paşa'nın Lehistan'la yaptığı son seferine, IV. Mehmed'in de katıldığını biliyoruz ¹² (4 Haziran, 1672). *Destan*'ında hem İran hem Türk -

12 Prof. M. Câvid Baysun, **Murad IV., Mehmed IV.** maddeleri (İslâm Ansiklopedisi, 86. Cüz, İst., 1959, Maarif Basımevi, s. 632, 636, v.d. 75. Cüz, İst., 1956, s. 551 v.d.)

Rus savaşlarından bahseden Âhû'nun, bu hâdiseler gözönüne alınarak XVII. asırda yaşadığı tahmin edilebilir. Bosnavî'nin *Âşıklar Destanı*'nda adı geçen birçok şâirler arasında,

Ecri'den edelim ey yâr feth-i bâb
Usûlî'nin bağı olmuştur kebâb
İshakî aşk ile olmuştur bî-tâb
Âhû olmuşturur nâmdâr demişler

dörtlüğünde görüldüğü üzere, Âhû'ya da yer verilmiş, ün kazandığından bahsedilmiştir¹³.

Âhû iğreti adını kullanan şâirimizin hayâtının aydınlanması için, araştırılması gerekli birçok mes'eleler vardır: Asıl adı Ali olduğuna göre, XVII. asırda bu adı taşıyan başka halk şâirlerimizden birinin olabileceği; Âhû Dede ile aynı şahıs olup olmadığı; Ali Emiri'nin, dolayısıyla Hammer'in verdiği bilginin ne dereceye kadar gerçeğe uyduğu; S. N. Ergun'un kaydettiği iki yazma mecmûadaki şiirlerinin, ünlü bir şâir olduğuna göre başka cönk'lerde de rastlanılabilecek eserlerinin tesbiti; araştırılması gereken mes'eleler olarak önümüze serilmiş bulunmaktadır.

Ankara -- 29 Kasım, 1975

13 Bosnavî'nin bu şâir-nâme'sinin tam metni, Mehmed Hâlid Bayrı tarafından neşredilmiştir (*Çınar* mec., nu. 1 Mart, 1941, s. 3 v.d.); S. N. Ergun'un eserine, Vâhid Lutfî'ye âit bir mecmûada bulunduğu kaydedilerek tam metni değil, yedi dörtlüğü alınmıştır (*Türk Şâirleri*, C. 11., s. 867 v.d, *Bosnavî* mad.). Değerli meslekdaşım Dr. Şükrü Elçin, Viyana Millî Kütüphânesi'ndeki Mixt-432 numara ile kaydedilmiş olan mecmûadan naklen, XVII. asır şâirlerinden(?) Sunî'nin *Şâir-nâme*'sini neşretmiştir; bu münâsebetle, «Bilindiği üzere bu güne kadar yazıya geçen şâir-nâmelerden biri Âşık Ömer'e âit olanıdır. Biz, bu konuda yazılmış Sunî'nin «Tekeleme»sini, Hızrî'nin «Cem'üş-Şâirân»ını ve Noksânî'nin «Münâcât»ını tesbit etmiş bulunuyoruz» bilgisini vermiştir (*Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1974*, Ankara, 1975, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 65 v.d.). Bunlara, Bosnavî'nin *Âşıklar Destanı*'nda da katabiliriz. Bu beşi dışında, başka şâir-nâmeler de yok değildir.

G A Z E L

Mest eden gönlü şu dünyâ mey ü sahbâsı değil
Derd veren âşığa ekmek ve su gavgâsı değil

Aşkî mahkûm eder âşıkları kaadî ne gerek
Öle bin cân ile sevdâsı bu dünyâsı değil

Düşse Mecnûn dile kâfir diye nam salsa ne gam
Küfrünün hücceti müftî, hoca fetvâsı değil

Bilse âlem ki o Mecnûn reh-i Leylâ'da gider
Sır gerek gönlüne Mecnûn yürü ifşâsı değil

Sorma Mecnûn'a cemâl sûret-i Leylâ'da mıdır
Ol demez kim görünen kendisi Leylâ'sı değil

Sussa bülbül gül-i rânâ bürünür allarına
Gül yanar âteşe bil âşık-ı şeydâsı değil

Bülbülün cûş u hurûşun bilirim sanma nedir
Gül bilir gerçi, gül allâmesi dânâsı değil

Ey Mürîd sus deme bildim ki murâdın bu imiş
Maksadın matlab-ı a'lâ ola ednâsı değil

30 Haziran 1975 — İstanbul

Mustafa Tahralı

KÖSTENDİL

Ekrem Hakkı AYVERDİ

Prof. Semavi Eyice Bey, Bulgaristan'da İhtiman'da Mi-hâloğulları Câmii makâlesi ile Akademi Mecmûası'na yeni bir kol ilâve etmiş oldu. Yine Bulgaristan'ın ücrâ bir köşesinde garip ve metruk, temelinden Osmanlı yapısı bir şehri ve orada olduğu bilinen 21 câmiden kalmış birisini anlatarak biz de bu yolu devam ettirmek niyetindeyiz.

Evliyâ Çelebi, Köstendil şehrinin sancak merkezi olduğunu, Murad Hüdâvendigâr zamânında iki defâ fethedilip kalesinin yıkıldığını, kasabada onbir (Mahallecik)de, kiremit örtülü, altlı, üstlü 1100 ev, 200 dükkân olduğunu yazar. Bu arada dört saray ile Turhan-zâde, Eski Sultan Murad ve Alaybeyi Câmilerinin isimlerini verir. 3 medresesi 6 mektep, 5 tekke, birisi Koca Murad Hanı olmak üzere, 3 hanı olduğunu kaydeder.

Evliyâ, yörük lehçesinde kösten'in ılica mânâsına geldiğini ve burada da çok kaplıca bulunduğunu söyler; kubbeli, havuzlu 12 ılicası olup sıcak suların şehrin her tarafını dolaştığını, havuzları doldurduğunu bildirir.¹

Osman Nûri Peremeci dahî, Evliyâ Çelebi'den ev ve dükkân adedini ve Sultan Hanı mâlûmâtını iktibas etmiş, menbâ göstermeksizin, şehirde 17 câmi, 7 ılica olduğunu kaydetmiştir.

Şehrin isim alması hakkında ise başka türlü mâlûmat vermemektedir. Madde zikredildiğine göre, her hâlde bir sağlam kay-

¹ Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, İstanbul 1315, 5. C., 566 - 567. s.

nağı olacaktır; açıkça bildirilmemiştir ammâ, Bulgar profesörü Yordan İvanof'dan başka bilgiler naklolunduğuna göre, şehrin ismi hakkında olanın da ondan müntakıl olduğu tahmin edilebilir.

Bu mâlûmâta nazaran Köstendil'e 10 Km. mesâfede, İshak Paşa Köprüsü'nün bulunduğu yerde Velbuci Hanı Konstantin Dragoş, Murad Hüdâvendigâr'ın tâbiyetini kabûl etmiş ve onun emriyle bu kasabayı yıkıp Köstendil'i temelinden yapmıştır. Her hâlde sıcak suların bulunması bu tercihe sebep olmuştur.

Osman Nûri Bey'in İvanof'dan nakline göre, kitabın yazıldığı 1940 lardan 260 - 270 sene şimdi 300 sene evvel şehirde Türk'ten başka kimse yokmuş; Bulgarlar daha sonra bizim tarafımızdan iskân olunmuş².

Eğer kösten hakikaten ılıca demekse —Dîvân-ı Lugat'it-Türk ve başkalarında yok— isim hakkında Evliyâ'nın kaydı akla daha yakındır. Osman Bey'in 17 gösterdiği câmî ve mescid aslında 21 dir, zikredeceğiz. Velbuci de Köstendil'in 10 değil tam 15 km. şarkındadır.

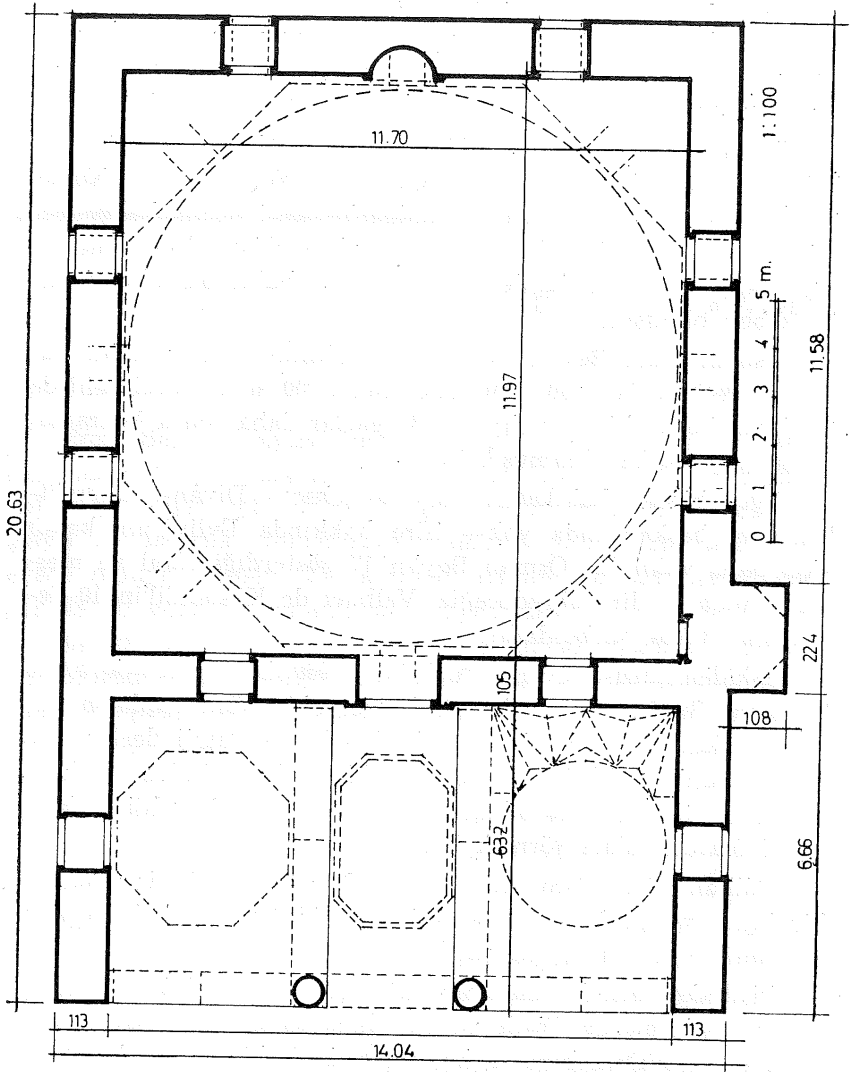
Eskiden nüfûsu sıvama Türk iken 1969 da yalnızca dört âile kalmıştı. Bunların ve tek tük köylerdeki müslûmanların cuma için kullandıkları câmîe mahallen Fâtih Câmii derler. Zâten Rumeli'nde bütün âbideler, ikisini birbirinden ayırdetmeksizin, ya Gâzi Murad'lara veyâ Fâtih'e mâl edilir. Halkı bu binâlarda onları görmek ister.

Balkanlar'da Osmanlı Vilâyet Mimârisi isimli almanca bir kitap yazan Minetti de rivâyeti, olduğu gibi kabullenmiş ve câmîi o namla tanıtmıştır³.

Hâlbuki yerinde araştırabildiği için Osman Nûri Peremeci aynı sahîfelerde Fâtih yapısı olmadığını, 927 (1521) senelerinde yapıldığını bildirmektedir. İnşâ târihinin nereden alındığı belirtilmemiştir; fakat Fâtih Câmii olmadığı muhakkaktır. Osman Bey'in mâlûmâtı üzerine Vakıflar U.M. Kuyûd-ı

2 Osman Nûri Peremeci, Tuna Boyu Târihi, İstanbul 1942, 148 - 149. s.

3 H. Minetti, Osmanische Provinziale Baukunst, Hannover 1923, 21 - 24. s.

(1. R.) Köstendil Câmii plânu

Kadime Kütüğü'nde⁴ yapılan araştırma da aynı netîceyi verdi. Şehir içinde Fâtih Câmii yoktur; binâenaleyh bu da Fâtih'in

⁴ Vakıflar U. M., Kuyûd-ı Kadîme 757 Nu. defter, 74. s.

değildir. Mahallinde, asıl vâkıfın ismi unutulup câmiin Fâtih' den başka ismi bilinmediğinden, cedveli mâlûm olan 21 câmi- den hangisinin bu olduğunu kestirmek kâbil değildir. İnşâ ve- yâ tâmir kitâbesi yoktur; kabir taşı da kalmamıştır; olsaydı, bunlardan bir ip ucu bulunurdu.

Şehirde yoksa da, Köstendil sancağının Yabancı nâhiye- sinin Çarova köyünde Fâtih vakfı bir câmi, cedvelde görün- mektedir.

(2. R.) Köstendil'de câmi

Fâtih'in veyâ bir başka vâkıfın olsun, câmi bu perişan hâliyle bile bir âbide hüviyetine sâhiptir, (1. 2. 3. R.). Biline- mez ne zamâna kadar gurbet illerinde kalacaktır. Hiç değil- se ilim meydanına geçirmekle tesellî buluyoruz.

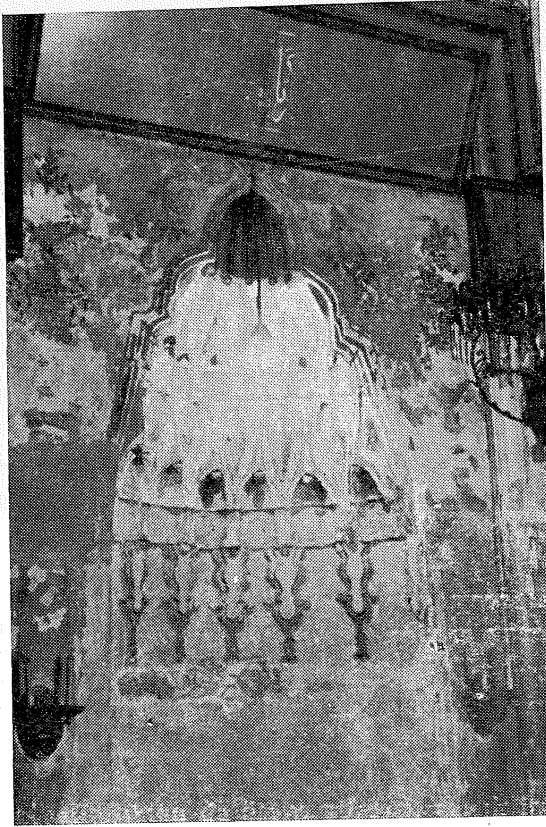
(3. R.) Köstendil'de câmî

(4. R.) Köstendil Câmii kubbe köşelikleri

Câmiin kubbesi 12.0 m. dir; üçlü revâkının derinliği fazladır; yanları pencereli duvarlara, ortası sütunlara oturur. Kubbe yarım küreden biraz fazla olup sekiz köşe bir iç kasnağa basar. O da müstevî köşeliklerle intikal eder. Kubbeden sekiz köşeye geçerken aralarda çıkması tabiî olan boşluklar, kubbenin gövdesine doğru sürülmüş ve altı sıra güzel istalâk-titli takozlarla doldurulmuştur (4. R.). Bu takozların üstünde de bir bâdem, bir yaprak sırasından mürekkep bir kuşak bütün kubbe eteğini dolaştırılarak, kubbenin sivriligi yedirilmiş, göze hoş gelen tatlı bir nisbet hâsıl etmiştir.

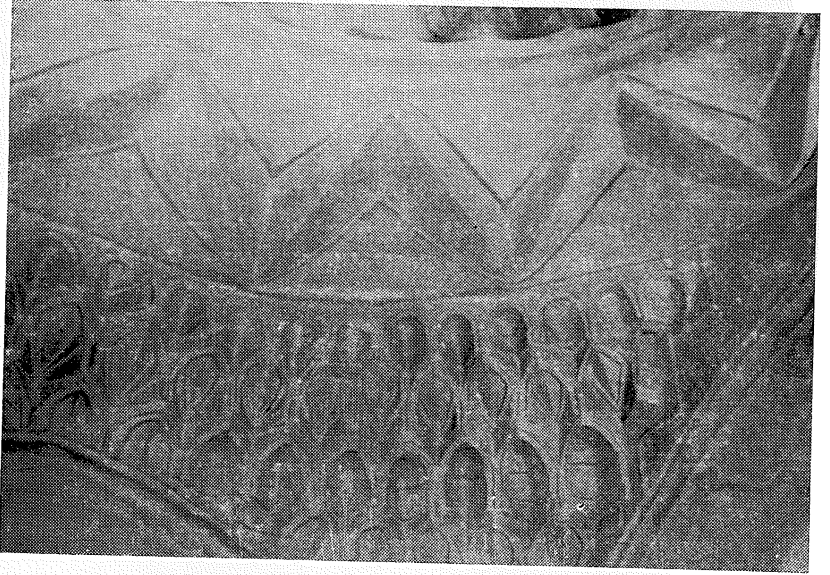
Müstevî köşelikler on altı sıra bâdemli istalâktitle örtül-

(5. R.) Köstendil Câmii mihrabı

müştür; sıra adedinin fazlalığını görünce bu istalâktitlerin pek küçük olacağı da kendiliğinden anlaşılır, (4. R.).

Mihrap dört sıra istalâktitlidir; alt sıradaki kabartma sarkmalar güzeldir, (5. R.). Fakat yaşmağı ve bu sarkmaları ve etraf çerçevesi çok mütenâsip olan mihrâbın güzelliğini, kat kat, renk renk boyalar gizlemiştir. Minber de epeyce eski bir devre âiddir. Fakat kürsü şüphesiz câmiyle berâber yapılmıştır. Oldukça harap olan kürsüde şebekeler, altı köşe hendesî şekillerle süslüdür, bunlardan yalnız bir göz kalmıştır. Kürsünün altındaki dilimli kitâbe sırası da hoştur.

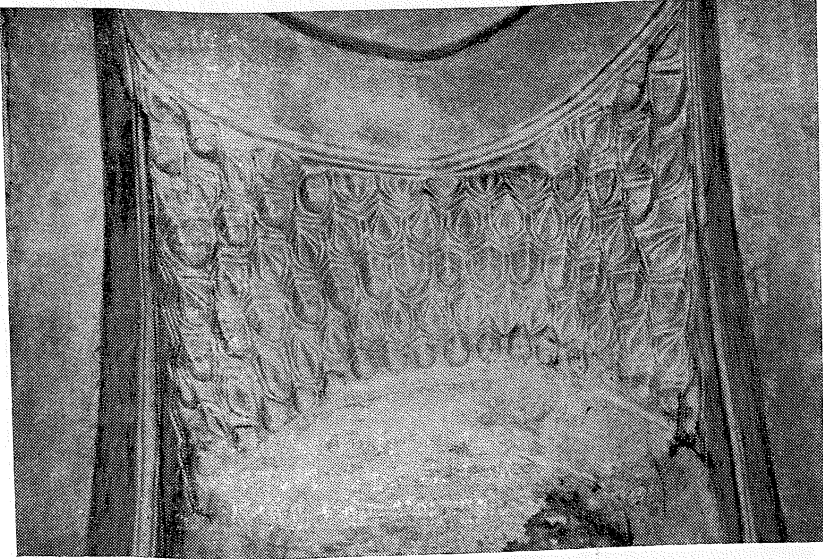
(6. R.) Revak'ın sağ kubbesi

Mahfil, zamânından kalmadır. Eskiden sağ ve solda iki ayrı kısımdan mürekkep iken sonradan ortası birleştirilmiştir.

Son cemâat yeri çok derindir; iki tarafı pencereli duvarla örtülüdür. Ortasında iki sütun vardır. Üç açıklıktan ikisi geniş, ortası çok dardır; tıpkı Bursa câmileri gibi. Yanlarda sağ kubbe helozônî 36 dilimle süslüdür ve bir baklavalı kuşağa oturur. Ancak derin mustatil sâhayı örten kubbe, yerine göre ufak kaldığından kuşağın baklavaları uçlarda basık, yan-

larda çok diktir. Kuşak 7 sıra istalâktitli köşeliklere müstenidir; bunlar da uçlarda üç sıra istalâktitle birbirine bağlanmıştır, (6. R.).

Sol kubbe sekiz köşelidir. İstalâktit kuşak köşelerde 12, aralarda 7 sıradır. Bulgarlar son cemâat yerini dükkân yapmışlar, sağdakinin kubbesinin içini de lütfen imama bırakmışlardır, (2. 3. R.).

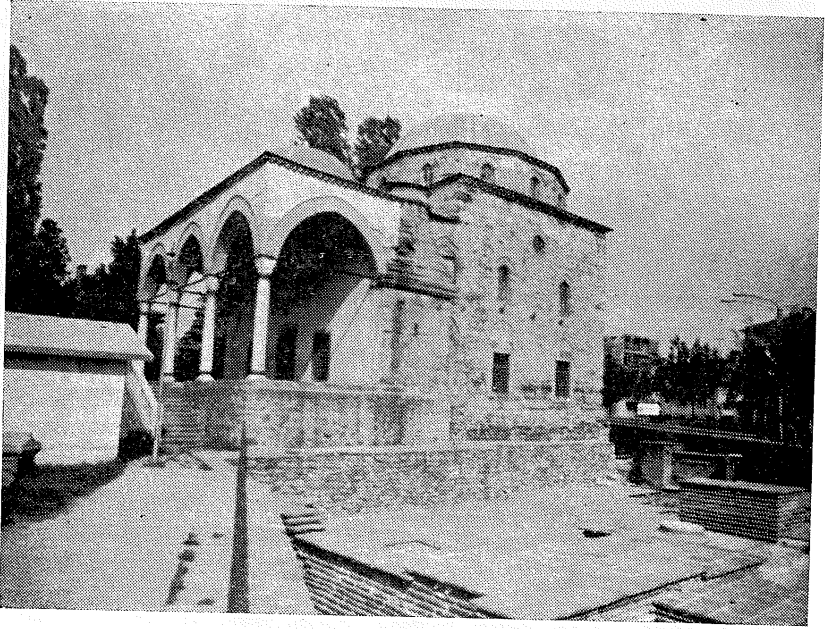
(7. R.) Revak orta kubbesinden

Mevzun, endamlı minârenin sekiz köşe gövdesi, iki sıra tuğla ile sarılmış altı köşe taş levhalarla kaplanmıştır; istalâktitli şerefesi ile berâber nefis bir eserdir.

Kubbenin dış kasnağının nisbetleri de çok yerindedir; (3. R.). Câmiin kibleşi cenuptan şarka 20° dir.

Köstendil'de bir de Ahmed Bey Câmiî vardır. Depo olarak kullanıldığından girmek kâbil olmadı. Dış manzarasına göre kubbesi 10.0 m. kadardır; üç sıra pencereli yüksek ve dik, mütenâsip, XVII. asır yapısı intibâmı veren bir câmidir. Revak da nefisdir, (7. R.).

Evkaf Kuyûd-ı Kadîme kütüğü'nün bahsettiğimiz defterinde Köstendil kasabası içinde: 1 — Kaya Bey ve Derviş Çelebi Mescid ve Mektebi, 2 — Mehmed Ağa Câmii, 3 — Halil Paşa Câmii, 4 — Solak-zâde Hasan Çelebi Câmii, 5 — Müderis Şeyh Mustafa Bedreddin Efendi Tekke ve Câmii, 6 — Cizyedâr Kara Mehmed Mahallesi Câmii, 7 — Çukur Çeşme Mescidi, 8 — Cumâ Mahallesi'nde Sıyâmî Ahmed Efendi Mescidi, 9 — Süleyman Paşa Câmii, 10 — Sahhaf Bey-zâde Derviş Bey Mescidi, 11 — Derviş Çelebi Mahallesi Mescidi, 12 — Yaban-

(8. R.) Ahmed Bey Câmii

ca nâhiyesinde Çarova köyünde Sultan Mehmed Câmii, 13 — Ahmed Bey Câmii, (8. R.), 14 — Debbaghâne Câmii, 15 — Alaybeyi Sinan Bey Câmii, 16 — Hacı Dünder Câmii, 17 — Sıyâmî Efendi Câmii (tekrar), 18 — Cumâ Mahallesi'nde Murad Çelebi Câmii, 19 — Cumâ Mahallesi'nde Molla-zâde Hasan Efendi Câmii, 20 — Debbaghâne'de Hacı Ferhad Câmii, 21 — Murad Çelebi Câmii (tekrar).

Bu cedvelde Evliyâ Çelebi'nin bahsettiği Turhan-zâde ve

eski Sultan Murad Câmileri yoktur. Yalnız Alaybeyi Câmii vardır; bâninin isminin Sinan olduğu da cedvelden öğrenilmektedir.

Cedvelde mahallesinden bahsedilen Haraccı Kara Mehmed'in İstanbul'da da mescidi vardı. Köstendil'de de bir medresesi olduğu İstanbul vakıfları arasında bildirilmiştir⁵.

Bu câmilerden yalnız Ahmed Bey'le bu bahsettiğimiz, kalmıştır; bânisi tekrarlar hâriç, geri kalan 18 isimden hangisidir? Fâtih rivâyetinin intişârından evvel aslını bilip şudur, diyecek kalmayınca mechûl olmakta devam edecektir.

Osman Peremeci'nin bahsettiği, şehre 15 km. mesâfedeki Velbuci harâbesinin yakınında ve Kadın Most köyünde civârın en kıymetli âbidelerinden biri olan İshak Paşa Köprüsü vardır. Şehirden uzak olduğundan bu bahse girmez; tafsilâtını (E. H. A., Osmanlı Mîmârisinde Fâtih Devri, IV. C., 806-807. s.) da bulmak kâbildir.

5 Ömer Lütfi Barkan — Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, İstanbul 1970, 186. s.

SOSYAL - GÜVENLİK

Doç. Dr. Turan YAZGAN

(Geçen sayıdan devam)

Bu tasarruf ve sosyal yardım müesseseleri, tehlikeye uğrayan insanları tehlikenin zararlarından kurtarmak üzere Avrupa'da sanâyi başlayınca kadar fonksiyon ifâ etmiştir. Avrupa toplulukları bu müesseselerin yardımı ile bizde olduğu gibi, sosyal güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Fakat bulunduğu gibi Avrupa'da 16. asırdan itibaren bir takım değişmeler başlar. 16. asırda, 15. asrın sonlarında Türklerin hâkimiyeti dışında kalan yerlerden ve yollardan bahârat ülkesine ulaşmak gâyesi ile denizlere açılan gemiler Amerika kıt'asını, Hindistan diye, keşfetmişlerdir ve Afrika'nın, ayak basmaz adına altın sâhili dedikleri bölgelerini keşfederek Hindistan'a ulaşmışlardır. Türkiye'nin bahârat yolu, ipek yolu ve kürk yolunun değeri sıfıra düşmüştür. Türk hazînesi, bu yollara hâkimiyeti dolayısıyla gelirinin üçte birini, bu yollardan kesiksiz ham madde te'min edip gâyet iyi teşkilâtlandırılmış lonca düzeni ile çok kaliteli ve bol miktarda mal yaparak satmak sûretiyle de gelirinin diğer üçte birini te'min etmekte idi. İşte hazîne gelirinin 2/3 ü böylece kesildikten sonra imparatorluk ağır ağır çözülmeye başlamış ve yıkılmıştır.

Amerika kıt'ası, uçsuz bucaksız bir kıt'adır, muazzam zenginliklerle, bilhassa altın mâdenleri ile doludur. Afrika kıt'ası gene zengin kaynaklara sâhiptir ama orada bir başka türlü hazîne vardır ki, o da «siyah derili» insandır. Avrupalılar tarafından siyah derili insanın asıl keşfedilen yönü, onun

yumuşak başlı, yumuşak huylu oluşudur. Bu yumuşak başlı insan, derhal kırbaçla maden ocaklarında ve tarlalarda çalıştırılmaya başlanmış, daha sonra da bunların alın teri ile üretilen her çeşit ham madde Avrupa kıt'asına gene bunların kırbaç altında küreklerini çektiği gemilerle taşınmıştır. Bu taşıma öylesine korkunç bir taşımadır ki birdenbire Avrupa'da gerçekten bedava bir zenginlik doğar. Amerika'daki zenginlikleri üretmek için de gene insan emeğine ihtiyaç vardır. Ama Amerika kıt'asında bu siyah derili insan yoktur. Aksine boyun eğmeyen, beyaz insanı, eğer misâfir olarak geliyorsa başının üstünde taşıyan, çiçeklerle karşılayan, fakat vatanını işgâle geliyorsa her gördüğü yerde, elindeki her vâsıta ile üzerine saldıran kızıl derili vardır. Bu kıt'anın zenginliklerini mutlaka sömürmek isteyen avrupalı bunun çâresini bu ırkı katletmekte ve yok etmekte bulmuştur. Ateşli silâhları vardır. Haçlı seferi ile ateşli silâhları Türklerden öğrenmiştir. Dolayısıyla ok ve yaya karşı ateşli silâhla bir mücadele başlar; korkunç bir vatan sevgisinin şuûruna sâhip ve ferdi hürriyete bağlı bu kızıl derili ırk yok edilir.

O böylece yok edilirken, diğer taraftan gene yumuşak başlı siyah derili insanın, koyun gibi seçilmek sûreti ile en yiğitleri gemilere doldurulup Amerika'ya taşınır. Gene orada kırbaçla tarlalarda ve mâden ocaklarında çalıştırılır. Böylece Avrupa kızıl derili ırkı yok edip siyah derili ırkın alın terini devamlı olarak sömürmek sûreti ile ve onların yaşadıkları toprakların da bütün zenginliklerini kullanarak korkunç bir zenginliğe ulaşır.

Bu zenginlik arkadan sanâyî ihtilâli dediğimiz bir ihtilâli doğuracaktır ve Avrupa'da sanâyîleşme başlayacaktır. Sanâyîleşme 1780 lere kadar Avrupa'nın kendi iç bünyesindeki yâni şehirlerindeki insan gücünü kullanır. Fakat usta, kalfa, çırak münâsebetleri ile yürüyen sanâyîin usta, kalfa ve çırakları 1780 lere doğru artık tükenmiştir. Fabrikalar yeni işçi aramaktadır, çünkü yerden mantar biter gibi bitmektedirler. Yeni işçi bulamaz hâle gelen Avrupa bu sıkıntıyı atlatmanın yollarını arar ve bulur. Fransız ihtilâli bu yüzden olur. Fransız ihtilâli —sözde— insanlara hürriyet, adâlet ve eşitlik getirmek üzere yapılmıştır. Fakat aslında şehirlere insan çekmek

için ve şehrin iş gücü bakımından tıkanan sanâyiini insanla doldurmak için yapılmış bir ihtilâldir. Çünkü «İnsanlar hürdür, diledikleri yerde çalışır, diledikleri yere gider» denildiği zaman derebeyleri emrinden çıkamayan köylüler derhâl derebeylerini yok ederler, derebeylerinin topraklarını paylaşırlar, yüzbinlercesi de topraksız kalır ve topraksız kalanlar şehirde kurulan fabrikalara doğru akın akın göç etmeye başlar.

Bu göç, durmadan devam edecektir. Çünkü toprak sâhibi olan âile reisleri öldüğü zaman toprak parçalanacak, parçalandıkça da geliri âileleri geçindirmeye yetmeyecek, böylece kardeşlerden üçü toprakta kalıyorsa ikisi köyü terketmek durumuna düşecektir.

Nihâyet şehirde kurulan sanâyî köye makine gönderecek ve köye bir traktör girdiği zaman 40 kişi ile yapılan iş, bir kişi ile yapılacak, 39 kişi âtıl hâle gelecektir. Böylece köy, nüfusu durmadan şehre iten itici merkez durumuna geçecektir. Bu da Avrupa'daki 10, 20 nihâyet 30.000 kişilik ya da dört duvar içinde veyâ bir kalenin arkasındaki küçük şehirlerin 100, 500, ve 1.000.000 nüfuslu şehirler hâline gelmesine yol açacaktır. Avrupa'da akrabalık son derecede daralacak, komşuluk ise hemen hemen yok olacaktır.

Duvarların dışında teşekkül eden yeni mahâllelerde yaşayan insanlar günde 12 saat, hattâ 16 saat çalışmaya mecbur ve mahkûm olacak ve 12 veyâ 16 saat çalıştıktan sonra komşusunu düşünmek artık onun için mümkün olmayacaktır.

Yeni teşekkül eden bu mahâllelerde insanların her biri memleketin bir başka köşesinden gelmiş olacak, birbirlerini tanımayacak ve akrabâlarda memleketin çeşitli noktalarına dağılmış, yayılmış olacakları için irtibatları kesilecek ve akrabalık ana-baba ve çocuklardan ibâret hâle gelecektir. Çocuklar da orada, o târihten sonra teşekkül eden hukûka göre 18 yaşını geçince akrabalıktan çıkacak ve sâdece evleneceği zaman bulunduğu yerden babasına, anasına bir telefon edecektir, o kadar. İşte böylece daha çok, insanların birbirini tanımasına dayalı sosyal yardım müesseseleri Avrupa'da müessiriyetini tamâmen yitirecek ve yok olacak, hattâ insanlar gene kendi tasarrufları ile uğradıkları tehlikenin zararlarından

kurtulma mecbûriyeti ile karşı karşıya kalacaklardır. Fakat sanâyiînin ilk gelişme döneminde ücretler o kadar düşecektir ki bu ücretlerle tasarruf etmek kâbil olmayacak ve Avrupa böylece 19. asırda dünyâ târihinin hiç bir zaman görmediği ve belki de hiçbir zaman göremeyeceği korkunç bir sefâletin içine itilecektir. İşte bu korkunç ve koyu sefâlet içinde avrupalı yeni şartlara uygun sosyal yardım müesseselerinin peşine düşecek ve bu müesseselerden biri olarak 1880 de sosyal sigortayı icat edecektir. Böylece sosyal güvenliğin târihi merhaleleri içinde üçüncü vâsıtası olarak sosyal sigortalar teşekkül edecektir.

Sosyal sigorta İslâmiyet'in sosyal yardım müesseseleri gibi mecbûrî olacak ve yine İslâmiyet'in sosyal yardım müesseseleri gibi mutlaka tehlikeye uğrayanı bulacak ve ona yardım edecektir. Sosyal sigorta gene İslâmiyet'in sosyal yardım müesseseleri gibi belli üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına veya geliri sıfır olanlara doğru geliri yeniden aktaracaktır. Tıpkı zekâtın yâhut fitrenin fonksiyonu gibi. Sosyal sigortalar ilk defa Almanya'da kurulmak sûreti ile —Bismark tarafından— Avrupa'ya sür'atle yayılacak ve sosyal güvenliği, Avrupa'nın sosyal güvenliğini, sağlamaya çalışacaktır.

Ne var ki sosyal sigorta diğer tarafları ile teknik müessesedir. Belirli bir hesâba dayandırılmıştır. Bu sebeple belirli şartları yerine getiremeyenlere yardım etmemekte ve ivaz ödeyememektedir. Böyle olunca meselâ bir mâlûle aylık bağlanması için 1800 gün prim ödenmesi icap ediyorsa, 1799 gün prim ödeyip de mâlûl hâle gelmiş olan aylık alamayacak ve bir boşluk ortaya çıkacaktır.

Ayrıca sosyal sigorta, fertlerin gelir garantileriyle meşgûldür. Halbûki gelir garantisi olan bâzı insanlar vardır ki gelir garantisi onlar için hiç bir mânâ ifâde etmez: Meselâ kim-sesiz çocuklar. 3, 5, 7, 10 yaşında çocuk dilediği kadar gelire sâhip olsun, eğer âile muhîtinden mahrum ise onun bu para ile kendi kendini geçindirmesi, büyütmesi mümkün değildir. Kezâ âciz ihtiyar, kendi geçimini mevcut parası ile sağlayamayacak durumda olan bir âciz ihtiyar, âile muhîtinden mahrumsa onun da gelir garantisi hiç bir mânâ ifâde etmez. Kaldı ki 19. asır ve 20. asırda Avrupa'da zâten âile son derece mah-

dut olduğu için anayı, babayı yâni dede ve nineyi çoktan âile dışına çıkarmıştır. Bu sebepten sosyal sigortalar bu saydığımız boşluklardan dolayı Avrupa cemiyetlerinin bütünü, cemiyeti teşkil eden insanların hepsini sosyal güvenliğe kavuşturmaya yetmemiştir. Dolayısıyla Avrupa'da bir tarafta sosyal güvenliği sağlanan insanlar, bir tarafta bu söylediğimiz guruplardan mürekkep ve sosyal güvenlik mahrum, sefil insanlar yanyana yaşamışlardır; tâ ki İkinci Dünyâ Harbi'ne kadar.

İkinci Dünyâ Harbi Avrupa'ya çok şey öğretmiştir. Hattâ harpten önce bilhassa İngilizler, sosyal bünyelerinin, cemiyetlerinin çürük olduğunu çok iyi takdir etmişlerdir. Bunu kuvvetlendirmenin yollarından biri olarak bütün insanlara sosyal güvenliğin sağlanması üzerinde durmuşlar, harpten sonra da bunu gerçekleştirmişlerdir. Gene İkinci Dünyâ Harbi'nden önce Amerika da bunun farkına varmıştır ve 1935 lerden itibaren sosyal güvenlik kânunu çıkarmak sûretiyle onlar da sosyal sigortaların boşluğunu doldurmak niyetiyle çalışmışlardır. Bu boşluğu doldurmanın yolu olarak bütçeden sosyal güvenlik harcamaları dediğimiz, ayrı bir fasıl ayrılmıştır. Bu fasıl sosyal sigortaların boşluklarını dolduracak tarzda harcantığı zaman, artık cemiyet içinde kimse uğradığı tehlikenin zararlarından dolayı açlığa ve sefâlete mahkûm olmamış olur.

İşte bugün sosyal güvenlik dediğimiz zaman aklımıza tehlikeye uğrayan insanları tehlikenin zararından sosyal sigorta veya sosyal güvenlik harcamaları yoluyla kurtarma sistemi gelir. Bu sistem, bu iki müessese, birbirini tamamlayacak tarzda teşkilâtlandığı zaman, o ülkede sosyal güvenlik tam olarak teşekkül etmiş olur. Bir şartla; eğer bu iki müessese demin söylediğimiz kimsesiz korunmaya muhtaç çocuklarla âciz ihtiyaçları da âile muhitine en yakın bir muhîte yerleştirerek onlara sağlayacağı sosyal refah hizmetleriyle sıkı bir işbirliği yapabilirse. Bunu yapabilirse o cemiyet sosyal güvenliğe tam olarak kavuşturulmuş ve böylece arzusunun, irâdesinin dışında tehlikeye uğrayan insan, bu tehlikenin zararlarından devletçe kurtarılmış olur. Devletçe kurtarıma artık İkinci Dünyâ Harbi'nden sonra İnsan Hakları Evrensel Beyannâmesiyle ve bütün millî anayasalarca kabûl edilmiş, tescil edil-

miştir. Kurtarıma da insanlara insan hakkı olarak tanınmıştır. Tabii bugün bunlar, dünyânın büyük kısmında sâdece kâğıt üzerinde kalmıştır. Bizim devletimiz de dâhil olmak şartıyla.

Türkiye’de bugün söylediğimiz mânâda sosyal güvenlik müesseseleri vardır. Birinci guruba giren yâni sosyal sigorta vasfını taşıyan müesseselerimiz **Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur**’dur.

Bugün Sosyal Sigortalar Kurumu hastalık, iş kazası, analık gibi kısa vâdeli tehlikelere karşı da sigortalıları koruduğu hâlde, diğerleri yalnız uzun vâdeli tehlikelere, yâni ihtiyarlık mâlûliyet ve ölüm tehlikelerine karşı korumaktadır ve böylece korunanların sayısı 2,5 milyon civârındadır. Bunun dışında kalan nüfûsumuz, sosyal sigortaların koruyucu elinden tam mânâsıyla uzaktır ki bunun çok büyük bir kısmını zirâat sektöründe çalışanlar teşkil eder. Sosyal sigortaların yanında Türkiye’de devletin sosyal güvenlik harcamaları da vardır. Fakat bunlar devlet bütçesi içinde devede kulak, hattâ devede tüy kabîlindendir. Bunların başında vatanî hizmet tertibinden ödenen aylıklar gelir ki bu aylıklar 400 kadar kişiyi —onları da emsâllerine nazaran üstün hizmet etmiş olmak kayıt ve şartıyla— korumaktadır.

1969 da istiklâl madalyası sâhiplerine de aylık bağlanması kabul edilmiştir. İstiklâl madalyası sâhiplerinden bu târihe kadar göğüslerinde madalya köşebaşlarında dilenerek ölenleri hepimiz hatırlarız ve Türk vicdânı bu yönden gerçekten yillarca sızlatılmıştır. Bunun içinde kimler yoktur ki... 1969 da çıkarılan kânun bunu ortadan kaldırmıştır. İstiklâl madalyası sâhiplerinin yarısı zâten cumhûriyet kurulduğu zaman ihtiyarlanmış insanlardı. Rus harbi, Balkan harbi, Cihan harbi ve arkadan İstiklâl harbi gibi harplerde pek büyük bir kısmı 20 yıldan az askerlik yapmamış kimselerdi ve İstiklâl Harbi’nden de her nasılsa gâzi olarak çıkmış olan bu insanlar, hayatta hiçbir zaman meslek sâhibi olamamış, ömürlerini harpte geçirmişlerdi. Türkiye bunlara maaş vermeyi düşünemedi, lüzum görmedi ve onlar da hemen hemen hepsi gerçekten köşe başlarında dilenmek de dâhil bir çeşit sürünerek ölüp gittiler. Genç olarak İstiklâl Harbi’ne katılanlar ise 1950 lerde

zâten çoktan ihtiyarlamışlardı. Onlar da çok fazla ihtiyarlamış ve sağ kalmışlarsa aylık alabilme hakkını elde edebildiler. Bunun yanında 168 sayılı kânuna göre gene bir sosyal güvenlik harcamamız var ki bugün hudutlarımız dışında kalan topraklarımızda Türk kültürüne hizmet etmiş ve Türk kültürünü devam ettirmek için mücâdele etmiş, dolayısıyla mahallî hükûmetler tarafından şiddetle tâkip edilip cezâlandırılmış olanlardan hâlen sağ olanlara ödenen aylıklardır. Bu da bizim ancak 1960 larda düşünüp çıkardığımız bir kânundur. Bununla Türk bütçesine yüklenen külfet üç milyon Türk lirası civârındadır. Mahallî idârelerimizin de sosyal güvenlik harcamaları vardır. Bunlar korunmaya muhtaç çocuklar için yapılan harcamalar. âciz ihtiyarlar için yapılan harcamalar ve asker âilelerine ödenen aylıklardan ibârettir. Mahallî idâreler husûsî kânunlarla bu görevleri yüklenmişlerdir. Ne var ki bu görevleri mahallî idârelerimiz değil tam olarak, cüz'î şekilde dahî yerine getirmekten çok uzaktırlar.

Şu anda Türkiye'de asgarî 200.000 civârında korunmaya muhtaç çocuğumuzun olduğu bilinmektedir. Bunlardan korunanların sayısı 29.000 civârında bulunmaktadır ve şu anda korunmaya muhtaçtır, kararı mahkemece verilmiş, 20.000 çocuğumuz vardır ki sıra beklemektedirler. Bu söz, 3. beş yıllık plânımızda ve 1974 programlarımızda aynen söylediğim gibi geçmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuk demek, anası babası olmayan, herhangi bir âile muhîtime sâhip bulunmayan veyâ anası, babası olmuş olsa dahî terkedilmiş olan, yâhut mevcut âile muhîtinde yetiştiği takdirde mutlaka fuhuşa, ahlâksızlığa, alkolizme, hülâsa cemiyetin değer hükümlerine aykırı yetişmesi muhakkak olan çocuk demektir.

İşte bu 20.000 çocuğun böyle olduğunu mahkemelerimiz tesbit etmiştir. Bunlara sıra bekleyin diyoruz. Yâni bulundukları şartlar ne ise o şartlara terketmiş bulunuyoruz ki, bu şartlar ya dilenci şebekelerinin elinde oyuncak olmaktır veyâ köprü altlarında sürünmektir, her hâlde başka bir şey değildir.

Korunmaya muhtaç çocuklar gibi gene mahallî idârelerimizin vazîfelerinden olan âciz ihtiyarları korumak ise hiçbir

şekilde yerine getirilmemekte, mevcut 14 huzur evimizde ancak bin kadar ihtiyarımız korunmakta, oysa korunması gerekli olan asgarî elli, altmış bin ihtiyarımızın olduğu bilinmektedir.

Asker âilelerine yardım için ödenen aylıklara gelince, maâlesef bu konuda mahallî idârelerin yaptığı harcamalarla ilgili hiç bir rakam yoktur. Belediyeler çok kere bunu bütçelerine koymakta, fakat tahsîlât yoktur yâhut yetersizdir, diyerek bu ödemeyi ya çok cüz'î olarak yapmakta veyâ hemen hemen hiç yapmamaktadırlar. Tıpkı korunmaya muhtaç çocuklar ve âciz ihtiyarlar için bütçelerine koymak mecbûriyetinde oldukları parayı ödemedikleri gibi.

Görüldüğü gibi Türk sosyal güvenliği sâdece bu müesseselerle sağlanmaktadırlar. Bu müesseseler ise evvelâ nüfusun çok cüz'î bir kısmını ancak kavrayabilmektedir. Ve bu müesseselerden bâzıları son derece lüks bir korunma sağlarken, korunamayanlardan, mutlaka korunması lâzım gelenlere hiçbir şekilde güvenlik sağlanması düşünülmemektedir. Bunların başında muhtaç çocuk ve âciz ihtiyarlar gelir.

Gelecek konferansımızda bu sistemin iktisâdî ve sosyal şartlarımız açısından değerlendirilmesini yapmaya ve olması gereken MİLLÎ SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİMİZ üzerinde ki düşüncelerimi arzelmeye çalışacağım.

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

OCAK 1976 PROGRAMI

2 Ocak Cuma	:	Prof. Dr. Muharrem Ergin
Türkçenin Mes'eleleri
6 Ocak Salı	:	Prof. Dr. Osman Tûran
Osmanlılar ve Devlet-i Ebed-Müddet
9 Ocak Cuma	:	Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu
Japonya, Meksika, Amerika Rusya ve
TÜRKİYE (Projeksiyonlu)
13 Ocak Salı	:	Ecz. Uğur Derman
Boğaziçi'nde Eski Bir Türk Evi
(Projeksiyonlu)
16 Ocak Cuma	:	Prof. Dr. Osman Tûran
Osmanlılar ve Devlet-i Ebed-Müddet
20 Ocak Salı	:	Prof. Dr. Muharrem Ergin
Türkçenin Mes'eleleri
23 Ocak Cuma	:	Y. Mimar Çinuçen Tanrıkorur
Târih İçinde Türk Mûsikîsi
27 Ocak Salı	:	Prof. Dr. Nejat Diyarbekirli
Timur San'atının Hindistan'da Devâmı
30 Ocak Cuma	:	Prof. Dr. Oktay Aslanapa
İlk Türk Câmileri

- KİTAPLAR -

Hüseyin Nihâl (Atsız), *Türk Târihinde Mes'eleler*, Ötüken Yayınevi Kültür Serisi: 6, Yayın nu. 89, İstanbul, 1975, 189 sahife, 12,5 TL.

Tanıtımını yapacağımız kitabın müellifi Hüseyin Nihâl, 1905'de İstanbul'da doğmuştur. Türk şâiri, târihçisi ve yazarıdır. İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl (*Son Asır Türk Şâirleri*, s. 1235-1237), Atsız'ı, «atlıyı atından indirecek derecede şiddetli yazılar yazan» bir yazar olarak târif etmiştir. Hüseyin Nihâl, Edebiyat Fakültesi'nde asistan iken, aylık *Atsız Mecmûa'yı* yayımlamaya başlamıştır. Fuad Köprülü, Zeki V. Togan, Abdülkâdir İnan gibi edebiyat ve târih bilginlerinin de dâhil bulunduğu bir kadro ile bu mecmûa, ilim, fikir ve san'at alanında çok te'sir yaratan türkçü bir çığır açmıştır. Bu durum, meşhur olmasını sağlamış ve başarılarının ilk basamağını teşkil etmiştir.

Çıkardığı türkçü dergilerden başka, varsağı ve koşma tarzındaki şiirleri, târihi romanları, târihi ve edebî incelemeleri ve tenkidleri ile ilim, fikir ve san'at sâhasında geniş te'sir yaratan birçok eser vermiştir. Başlıca eserleri şunlardır: *Çanakkale'ye Yürüyüş* (1933); *Edirneli Nazmî'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti* (1934); *Komünist Don Kişotu, Proleter-Burjuva Nâzım Hikmetof Yoldaş'a* (1935); *Türk Târihi Üzerinden Toplamalar* (1935); *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Târihi* (1939); *Türk Edebiyatı Târihi* (2. bas. 1943); *Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi* (1940); *İçimizdeki Şeytanlar* (1940); *En Sinsi Tehlike* (1934); *Behçetü't-Tevârih* (1949); *Ahmedî'nin Dâsitan ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Os-*

Yukarıdaki bibliyografya dizilip, mecmûamızın sayfeleri bağlandıktan sonra, 11 Aralık 1975 de Nihâl Atsız'ın vefat ettiğini öğrenmiş bulunuyoruz.

Kubbealtı Akademisi, değerli şiirleri, Türk târihi ve Türk edebiyatı sâhasındaki ciddi araştırmalarıyla ün kazanan bu kıymetli fikir ve ilim adamımızın kaybindan duyduğu üzüntü içinde, kendisini sevenlere başsağlığı, merhûma Allah'tan rahmet diler.

man'ı (1949); 900. Yıldönümü (2. bas. 1955); Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I (1961); Osman'ın Tevârih-i Cedid-i Mir'ât-ı Cihanı (1961); Yolların Sonu (şirler, 3. bas. 1963); Birgili Mehmed Efendi ve Bibliyografyası (1966); Türk Ülküsü (2. bas. 1966); Ebussuûd ve Bibliyografyası (1967); Âli ve Bibliyografyası (1968); (Deli Kurt (roman, 2. bas. 1968); Bozkurtlar Diriliyor (roman, 7. bas. 1969); Bozkurtların Ölümü (roman, 7. 1970); Aşıkpaşaoğlu Târîhi (1970); Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesinden Seçmeler I. (1971).

Müellifimizin basılı eserlerinin sonuncusu olan ve yazımızın mevzûunu teşkil eden **Türk Tarihinde Mes'eleler** isimli kitabının ilk bas-kısı, 1966 yılında **Afşin Yayınları** (Nu. 8, Ankara, Ayyıldız Matbaası) arasında neşredilmiştir. Kitaptaki bahisler, daha önce yazarın **Türk Ülküsü** isimli eserinde yayımlanmış olup, yapılan düzeltmelerle ve başka yazıların da eklenmesiyle bu eser meydana gelmiştir.

Yazar, kitabın başında yer alan **Önünç'**de, eserini yazış maksadını şöyle izah etmektedir: «**Türk Tarihinde Mes'eleler** târih ve kültürümüze âid bâzı konuların türkçü görüşüyle yeni bir açıdan ele alınmasıdır»; «Millî çıkarı arkaya atıp da tarafsız davranmaya kalkmak, gerçekte tarafsız olmak değil, karşı tarafların yanında yer almak demektir. Aydınların bu türlü gafletlerini milletler çok acı şekilde çeker. Bu sebeple bu kitaptaki tezler millî çıkar yönünden ele alınıp tartışılmalı ve ders kitaplarına geçirilmelidir.»

Eser, muhtelif konu başlıkları altında devam etmekte ve **İçindekiler** ile son bulmaktadır. İlk ve ikinci basımda müşterek olan konular şunlardır: **Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır**, **Türk Tarihinin Mes'eleleri**, **Türkiye Tarihinin Mes'eleleri**, **Devletimizin Kuruluşu**, **Devletimizin Kuruluşunu Sağlayan Savaş, Çağrı Beğ, Malazgirt Savaşı, Çengiz Han ve Aksak Temir Bek Hakkında, Varna Meydan Savaşı, Abdülhamid Han (=Gök Sultan), Osmanlı Pâdişahları, Türk Kara Ordusu Ne Zaman Kuruldu, 30 Ağustos ve Türk Ordusu, Nâmık Kemâl, Türk Destanı Üzerinde İncelemeler: (Türk Destanı, Türk Destanı Üzerinde Çalışanlar, Türk Destanını Sınıflandırmak Tecrübesi, Türk Destanını Nazma Çekme Teşebbüsü: a) Oğuz Kağan Destanı, b) Kopuzlama ve Oğuzlama).**

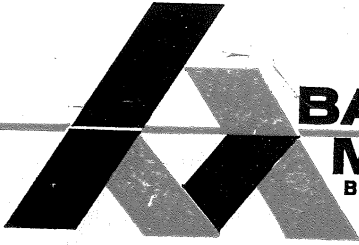
Eserin ikinci basımında, bu maddelere ilâve olarak şu konuların da yer aldığını görmekteyiz. **Turancılık, 16 Devlet Masalı ve Uydurma Bayraklar, Malazgirt Zaferinin 900 üncü Yıldönümü, Malazgirt'in 900 üncü Yıldönümü ve Millî Kültür, Millî Bayram, Büyük Günler, Kim Millî Kahramandır, Türkiye ve Kıbrıs.**

Kitapta ele alınan bütün mes'eleler, milliyetçi ve gerçeğe uygun görüş tarzıyla işlenmiştir. Hem fikrimizi te'yit etmesi, hem de eserin sâde ve çekici üslûbu hakkında bilgi vereceği düşüncesiyle, **Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır** başlıklı bölümden, bâzı kısımları bu-
raya almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz:

«Bizim şimdiye kadar sâhip olduğumuz «târihi görüş»ümüz yanlışır. Çünkü bizim için millet-devlet esâsını kabul etmek millî menfaatlarımız için daha uygun olduğu halde, biz, millet târihi şöyle dursun, devlet ve vatan târihini bir yana bırakarak, yalnız sülâle ve rejim târihini esas olarak kabul ettik. Her sülâleyi bir devlet sayarak, şimdiye kadar, sülâleler sayısınca devlet kurduğumuzu ileri sürdük. Fakat düşünmedik ki o kadar devlet kurduksa, bunların hiç birisini de yaşatamamış olduk!

«Hâlbuki elimizde, her zaman bir Türk devleti vardı. Çünkü gerçekte bu kadar devlet kurmuş değil, bu kadar sülâle değiştirmiş bulunuyoruz. Târihî hayatları uzun olan bütün milletlerde olduğu gibi, bizde de bir takım hükümdar sülâleleri gelmiştir. Başka milletler onları hükümdar sülâleleri diye saydıkları hâlde, biz, ayrı devletler diye kabûl ettik. Bu çeşit hükümdar sülâlelerinin zamanlarını ayrı devletler olarak kabûl etmek elbette ki yanlışır. İngiltere'de, Fransa'da sülâleler nasıl biribirlerinin ardından gelmişse ve Fransa'da Kapet, Burbon, Orlean, Napoléon; Almanya'da Saksonya, Frankonya, Baviyera, Habsburg; İngiltere'de Anju, Tudor, Stuard devletleri yoksa ve bunlar sâdece hânedanlar ise; bunun gibi, Türkeli'nde de Kun, Gök Türk, Uygur, Selçuk, Osmanlı devletleri yok, sülâleleri vardır.»; «Bizim târihlerimizin, böyle aykırı bir şekilde yazılmasında hânedanlık zihniyeti büyük rol oynamıştır. Hânedanın kutsal bir varlık sayılması, onun düşmesiyle devletin yok olduğu düşüncesini doğurmuştur. Hâlbuki, bu gibi hâllerde değişen şey, zamânımızın kabine değişmeleriyle kıyaslanacak kadar basittir. Meselâ Doğu Türkeli'nde Gök Türk hânedanının düşüp Dokuz Oğuz hânedanının kurulması yeni bir devlet doğması gibi sayılır. Gerçekte ise aynı devlette hânedan değişmiştir. Halkı, sınırları, toprağı, teşkilâtı, dili, geleneğı aynı olan bu iki devre arasındaki ayrılık, yalnız, başlarındaki hânedanın ayrı oluşundadır. Onun için, Gök Türkler ile Dokuz Oğuzlar'a, nasıl, ayrı iki devlet diye bakabiliriz? Düşünmeli ki, Dokuz Oğuz devresi Gök Türk devresinin tekâmülünden başka birşey değildir.» (S. 9; 11).

Türk târihinin en çok bilinen şahısları ve olayları üzerinde bile bâzı derin fikir ayrılıkları göze çarpmaktadır. Bu kitap, bu fikir ayrılıklarından doğan meselelerin birkaçını göstererek tartışmak, aydınların, özellikle târihçilerin dikkatini bu konular üzerine çekmek, ihtilâflı noktalarda fikir birliğini sağlayacak gerekli toplantıların yapılmasını te'min etmek için kaleme alınmıştır. Daha çok istikbâle mâtuf olan bu kitaptaki tezlerin, yarının türkçü târih bilginlerince tartışılıp kabul olunacağını ümid eden Sayın Hüseyin Nihâl'e teşekkür ediyor, **kökü mâzide olan âtiyiz** mefkûresine hayat boyu bağlı kalacak olan bizler, ümidimizi en sonra terk edeceğimizi bildiriyor ve müsterih olmasını diliyoruz.

**BAHA
MATBAASI**

BAHATTİN BÂTİR

Sultanahmet Ticarethane Sok. No. 35 - İstanbul
Tel: 27 32 44 • Tic. Sicil : 60296

MIXER DİZGİ MAKİNASI

TİPO ve OFSET

Baskı Makinaları ile

TEK ve ÇOK RENKLİ

HER TÜRLÜ LÜGAT ve DÜZ KİTAPLAR — MECMÜA

KATALOG — TAKVİM — POSTER — PANKART

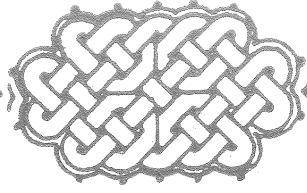
VE

BİL'ÜMUM EVRAKI MATBUA İÇİN

BAHA MATBAASI

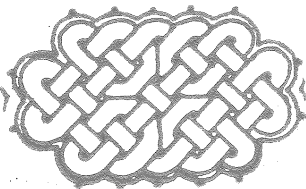
Emrinizdedir

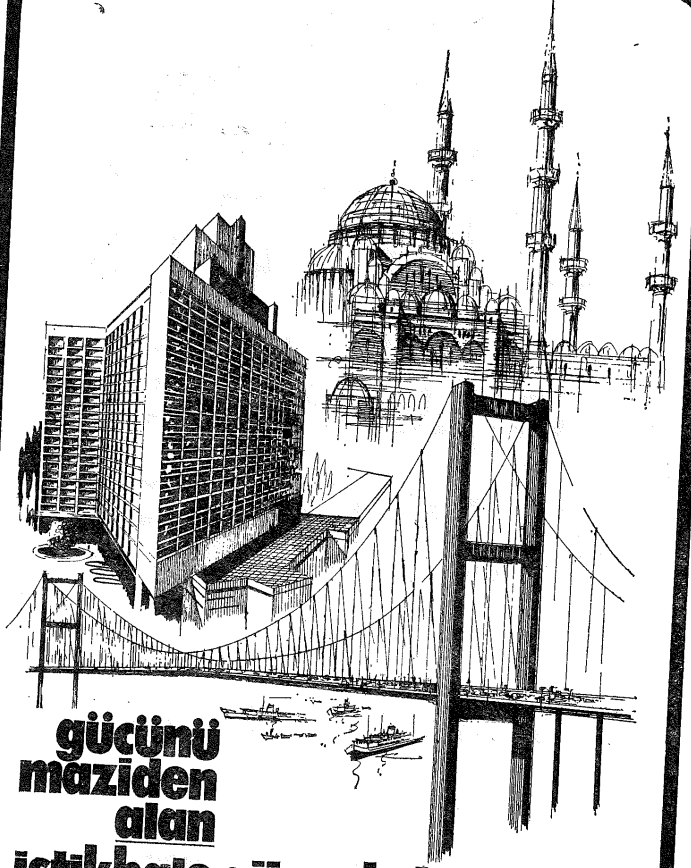
 : 27 32 44

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

**gücünü
maziden
alan
istikbale güvenle bakan**

**TÜRKİYE
VAKIFLAR
BANKASI**

Bütün banka hizmetlerinde olduğu gibi,
sosyal alanda, kültür ve ilim konusunda da
Türkiye İř Bankası memleket hizmetindedir.
İř Bankasının kurmuş olduğu Kültür
Yayınları müessesesi, fikir, sanat, edebiyat,
eğitim ve iktisat konularında en değerli
eserleri halkımızın istifadesine sunmaktadır.

TÜRKİYE İř BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyetidir